

GEBIEDSBESCHRIJVING LIMBURGS PEELGEBIED

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding
 2. Bodemgesteldheid
 3. Grondgebruik
 - 3.1 Agrarisch
 - 3.2 Niet-agrarisch
 - 3.3 Landschapsbeeld
 4. Infrastructuur
 - 4.1 Landwegen
 - 4.2 Waterlopen
 - 4.3 Spoorlijnen
 - 4.4 Militaire infrastructuur
 5. Nederzettingen
 - 5.1 Algemeen
 - 5.2 Steden
 - 5.3 Dorpen
 6. Conclusies
- Noten
- Literatuuropgave
- Topografische kaarten

1. **INLEIDING**

1.1 Het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied maakt deel uit van de Provincie Limburg. Het gebied omvat twaalf gemeenten, te weten (zie bijlage kaart 1.) :

Helden	Nederweert
Heythuysen	Neer
Horst	Roggel
Kessel	Sevenum
Maasbree	Venray
Meyel	Weert

Hierbij dient te worden opgemerkt dat de inventarisatie heeft plaatsgevonden vóór de gemeentelijke herindeling van 1 januari 1991 waarbij een aantal gemeentegrenzen werd gewijzigd en enkele gemeenten werden samengevoegd.

1.2 De totale oppervlakte van het gebied bedraagt 706,48 km².

1.3 Aan de noord- en de westzijde grenst dit gebied aan de provincie Noord-Brabant. Aan de oostzijde zijn van noord naar zuid de gemeenten Meerlo-Wanssum, Broekhuizen, Grubbenvorst en Venlo gesitueerd. Deze behoren allen tot het inventarisatiegebied Maasvallei. Verder zuidoostelijk vormt de rivier de Maas de begrenzing met de gemeenten Tegelen, Belfeld en Beesel. Deze gemeenten behoren eveneens tot het inventarisatiegebied Maasvallei. Geheel in het zuidoosten vormt de Maas de grens met de gemeente Swalmen, behorend tot het inventarisatiegebied Midden-Limburg. Aan de zuidzijde grenst het Limburgs Peelgebied direkt aan het inventarisatiegebied Midden-Limburg. In de zuidwesthoek bij de gemeente Weert vormt de Nederlands-Belgische rijksgrens de afbakening. De westelijke begrenzing tenslotte wordt gevormd door de provincie Noord-Brabant.

1.4 Bij de indeling van het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied is gekozen voor een landschappelijk criterium, de benaming geeft dit reeds aan. In de landbouwgeschiedenis worden de meeste gemeenten binnen dit inventarisatiegebied tot de noordelijke resp. de zuidelijke Peel gerekend. Tot de noordelijke Peel worden de gemeenten Venray, Horst en Sevenum gerekend. Tot de zuidelijke Peel de gemeenten Meijel, Helden, Maasbree, Roggel, Heythuysen, Nederweert en Weert. De meeste nederzettingen in dit gebied zijn ontstaan als gevolg van de ontginning van het Peelgebied. Enkel de gemeenten Kessel en Neer worden gerekend tot de Maasdorpen op de westelijke rivier-oever.

Vrijwel alle gemeenten in dit inventarisatiegebied zijn gelegen in- of aan de rand van het voormalig hoogveen- en heidecomplex van de Peel. We kunnen hier spreken van Peelrandgemeenten. Een tweede gemeenschappelijk kenmerk betreft de grootscheepse afgraving en ontginning van deze woeste veen- en heidegronden in de periode 1850-1940. Het areaal cultuurgrond binnen de genoemde gemeenten onderging hierdoor een opmerkelijke uitbreiding. Naast het Limburgs Peelgebied kent de provincie Limburg nog vier andere inventarisatiegebieden, te weten de Maasvallei, Midden-Limburg, de Mijnstreek en Zuid-Limburg.

2

BODEMGESTELDHEID

2.1

Het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied kent in het oosten en noordoosten natuurlijke grenzen : het Maasdal met rivierkleiafzettingen en het Peelgebied dat doorloopt op Noord-Brabants grondgebied. In het zuiden en zuidwesten sluiten hierop de Belgische- en Brabantse Kempen aan. De ondergrond wordt in zuiden gevormd door de Centrale Slenk, in het noorden door de Peelhorst.

Geomorfologisch behoort dit gebied tot de Maasterassen die elkaar overdekken. Het hoogterras komt aan de oppervlakte bij Meijel, Stramproy (inventarisatiegebied Midden-Limburg) en Baarlo (gemeente Maasbree). Het middenterras ten westen van de lijn Stramproy-Baarlo. Oostelijk van deze lijn begint het laagterras. Dit wordt op zijn beurt aan de oostelijke zijde begrensd door het Maasdal.

Het middenterras is in het noordwesten met hoogveen bedekt, dit is de zgn. zuidelijke Peel (1.). Deze bestaat uit een aaneenschakeling van vlakke zandruggen, met hoogveen gevulde kommen, en door verveening ontstane plassen. De veenwinning heeft niet stelselmatig plaats gehad waardoor er een woest landschap is ontstaan. De Groote of Ospelse Peel is nog deels bedekt met veenmoeras met turfgaten en open water. Het middenterras dat het grootste deel van dit inventarisatiegebied beslaat, bestaat uit fijn zand. Het is ten dele met stuifzanden bedekt en wel langs de oostzijde van de lijn Stramproy-Baarlo; ten westen van Weert en bij Meijel.

Ook langs de oostrand van het laagterras komen stuifzanden voor nl. van Beegden (inventarisatiegebied Midden-Limburg) tot Neer en Baarlo. Het laagterras wordt in het midden doorsneden door tal van beekdalen die met moerasveen en beekbezinking zijn opgevuld.

Het Limburgs Peelgebied is een redelijk vlak land. Het hoogstgelegen is het noordwesten waar de Peelrug de waterscheiding met de Brabantse rivieren vormt. Een uitloper van deze rug die van Meijel in oostelijke richting loopt en de zuidrand van de Peelhorst volgt bevindt zich bij Beringe, ten oosten van Meijel op een hoogte van 36 meter +NAP. Deze vormt de waterscheiding tussen de beken van Midden- en Noord-Limburg. Het terrein helt in oostelijke richting naar het Maasdal, waarvan de hoogtelijnen evenwijdig lopen. De randen van deze terrassen geven enig reliëf aan het landschap. De nederzettingen op de zandgrond vormden oorspronkelijk landbouweilanden die zich uitgebreid hebben en tegenwoordig met hun bouwgronden aan elkaar grenzen.

Het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied is gelegen tussen 20 en 40 meter +NAP. Het noordoostelijke en zuidoostelijke deel van dit gebied bevindt zich tussen 20 en 30 meter +NAP, het noord westelijke en zuidwestelijke deel tussen 30 en 40 meter +NAP.

2.1 Afwatering (zie bijlage kaart 2)

Het Limburgs Peelgebied watert in noordoostelijke richting af op de Maas (2.). De provinciegrens loopt namelijk over de Peelrug die de waterscheiding vormt met de Noord-Brabantse beken. Afgezien van enkele beken die vanuit België komen, ontspringen alle beken van dit gebied in Nederlands-Limburg. Sommige beken monden rechtstreeks in de Maas uit, andere verenigen zich en hebben een gezamenlijke uitmonding. Verschillende van deze beken volgen in hun benedenloop oude Maasmeanders. Enkele beken zijn genormaliseerd waaronder de Loobeek, de Lollebeek en de Grote Molenbeek.

In dit inventarisatiegebied bevinden zich van noord naar zuid de volgende beken:

- de Molen- of Loobeek; deze beek doorstroomt de noordwesthoek van het inventarisatiegebied, even ten westen van Venray. Deze beek ontspringt ten noorden van IJsselsteijn, stroomt in noordelijke richting tussen Merselo en Venray door en mondt uit in het Afleidingskanaal dat van west naar oost vrijwel de noordelijke provinciegrens volgt en op Brabants grondgebied in de Maas uitmondt.

-de Lollebeek ontspringt ten zuidoosten van Venray en stroomt in oostelijke richting om even ten zuiden van Tienray uit de monden in de Grote Molenbeek.

-de Grote Molenbeek; het noordelijk deel van het inventarisatiegebied watert grotendeels af op deze beek. Deze waterloop ontspringt ten zuiden van Sevenum en stroomt in noordelijke richting, passeert Horst aan de oostzijde, stroomt langs Tienray en Meerlo en mondt bij Wanssum uit in de Maas.

-de Tungelroyse beek; de in België ontspringende beek vormt voor een deel de grens met het inventarisatiegebied Midden-Limburg en stroomt van west naar oost door het zuidwestelijk deel van het Limburgs Peelgebied. Ten zuiden van Neer mondt deze beek -die hier Neerbeek heet - uit in de Maas.

Enkele kunstmatige waterlopen doorstromen eveneens dit inventarisatiegebied.

- ten noorden van Meijel komen van Brabants grondgebied het kanaal van Deurne en de Helenavaart het inventarisatiegebied binnen.

Deze monden bij Meijel uit in de Noordervaart. Aan de overzijde van de Noordervaart begint een afwateringskanaal dat in zuidoostelijke richting stroomt en bij Neer in de Maas uitmondt.

-het kanaal Wesseem-Nederweert komt ten zuidoosten van Weert het inventarisatiegebied binnen en loopt in noordwestelijke richting naar Nederweert. Ten zuiden van deze laatste kern mondt het kanaal uit in de Zuid-Willemsvaart.

-de Zuid-Willemsvaart komt vanaf Belgisch grondgebied het inventarisatiegebied binnen, loopt in noordoostelijke richting langs de noordzijde van Weert tot even voorbij Nederweert en zwenkt vervolgens in noordwestelijke richting af naar Helmond (Provincie Noord-Brabant).

- de Noordervaart stroomt vanaf het zwenkpunt bij Nederweert in noordoostelijke richting voorbij Meijel tot bij het plaatsje Beringe (gemeente Hellden).

Omstreeks 1850 leverde de afwatering de nodige problemen op. De vrije afvoer verliep minder vlot dan tegenwoordig. Het zandgebied was dan ook in die tijd, met name in de winter, veel natter dan nu het geval is. Een belangrijke oorzaak voor de stagnatie vormden de belemmeringen in de waterafvoer van de beken, zoals de vele meanders, ondiepten en stuwen van watermolens. De veel voorkomende hoge waterstanden op de Maas waren eveneens ongunstig voor een vlotte afstroming van de waterlopen in het Limburgs Peelgebied.

Toen omstreeks 1900 een aanvang werd gemaakt met de ontginning der Peelgronden, werd voor een betere afwatering gezorgd. Het tot dan toe stagnerende water werd afgevoerd naar de beken in het laagterras, die niet berekend waren op die verhoogde toevoer. De oeverlanden ondervonden in toenemende mate wateroverlast. Om deze euvels te verhelpen werden waterschappen opgericht. Bij de door de waterschappen uitgevoerde werken heeft men de beken genormaliseerd en de beddingen afmetingen gegeven die overstromingen praktisch uitsloten.

Waterschappen

Reeds in 1868 werd het waterschap het Land van Weert opgericht welke de Tungelroyse beek verbeterde, op naar men destijds meende afdoende wijze (3.). De drooglegging van honderden hectares plassen en veengronden, die voordien als waterberging dienden, veroorzaakte echter een drievoudige waterafvoer van de beek. Dit leidde tot een aanzienlijke wateroverlast in de benedenloop. Bijgevolg werd in 1903 het waterschap uitgebreid tot het stroomgebied van alle beken die op de Neerbeek (het verlengde van de Tungelroyse beek) loosden.

Dit waterschap kreeg in dat jaar de naam Waterschap van Midden-Limburg.

De ontginning van de Peel werd eerst systematisch aangepakt in de crisisjaren na 1930. Dit leidde ertoe dat in alle beken de toevoer van het water steeg, hetwelk aanmerkelijke overlast veroorzaakte. Om dit euvel te bestrijden werd in 1932 het Waterschap van de Noord-Limburgse beken ten westen van de Maas opgericht, dat het stroomgebied van de Grote Molenbeek, de Oostrumse beek en de Loobeek omvatte, alsmede het waterschap van de Kwist- Spring- en Everlose beek. Dit laatste omvat het gebied van de gemeente Helden en Maasbree. In 1950 zijn deze waterschappen samengevoegd tot het waterschap van Noord-Limburg dat zich uitstrekt over het gebied ten noorden van de lijn Meijel-Kessel. Het waterschap Midden-Limburg omvat tegenwoordig ook het westelijk deel van de gemeente Weert dat aanvankelijk een apart waterschap kende. Dit gebied watert af op de Noord-Brabantse Aa.

3. GRONDGEBRUIK

3.1 Agrarisch

Situatie 1850-1875

In de landbouwgeschiedenis wordt het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied ruwweg in twee regio's verdeeld.

De noordelijke Peel omvat de gemeenten Venray, Horst en Sevenum (Zie bijlage kaart 3 A). Rond 1850 besloegen de woeste gronden niet minder dan 69% van de totale oppervlakte; Venray kende meer dan 10.000 ha. woeste grond (4.) Oostelijk van deze plaatsen strekte zich een brede strook hei uit, van de Smakter Heide boven Venray tot en met de Blerickerheide waar "wilde" veenwinning plaats had. De boeren haalden er het veen (turf) weg waar dit het gemakkelijkste te bereiken was. Dit land kwam ook het eerst voor ontginning in aanmerking. Dit was niet het geval in de eigenlijke Peel, die zich op grotere breedte langs de Brabantse grens uitstreckte van de Vredepeel, de Meerselse Peel en de Heydse Peel tot bij Griendtsveen. Daar had enkel systematische ontginning plaats door de Maatschappij Van de Griendt waarop verderop nog zal worden ingegaan. Voor het overige bleef de Peel hier nog een onbegeenbaar en woest gebied. Bossen kwamen nauwelijks voor (2% van de totale oppervlakte). Het gemengd bedrijf was er algemeen met overwegend akkerbouw, en veehouderij op de drassige graslanden. Het bouwland besloeg 16 % van de oppervlakte, het wei- en hooiland inclusief de veel voorkomende schaapsweiden 12,5%. In 1870 had men nog maar 2220 ha. woeste grond ontgonnen, waardoor het bosareaal meer dan verdubbelde, het bouwland met een zesde toenam en ook het weiland kon worden uitgebreid. Dit uitgestrekte gebied telde einde 1875 nog geen 11.000 inwoners. Per honderd ha. cultuurgrond leefden er 130 inwoners, hetgeen een vrij hoge bezetting betekende. De oorspronkelijke landbouweilanden breidden hun werkterrein voortdurend uit. Ontstaan als straatdorpen met verspreid liggende boerderijen werden vanuit deze oude dorpen, die later als verzorgingscentra dienden, nieuwe nederzettingen gesticht.

De tweede regio was de zuidelijke Peel. Deze omvatte de gemeenten Meijel, Helden, Maasbree, Roggel, Heythuijsen, Nederweert en Weert (zie bijlage kaart 3 A). Rond 1850 bestond 44% van dit gebied uit de woeste grond 44% en 7% uit bos.

Brede heidevlakten strekten zich uit van de zgn. Kesselse bergen beneden Baarlo, doorlopend bezuiden Helden en voorbij Meijel tot de Grote Peel en de Heide benoorden Nederweert. Ten westen van Weert lagen verder nog de gebieden van de Weerter Heide en de Weerter Bossen. Zeer grote complexen woeste gronden men aan in de gemeenten Helden, Nederweert, Weert en Heythuijsen (samen 15.000 ha.). Ook hier vormde de Peel een natuurlijke grensbarrière tussen Limburg en Noord-Brabant. Het land van Weert, gelegen op de grens van de Peel en de Kempen, bood vandoord een verbinding tussen de Maasvallei en de Meierij, en vormde de hoofdtoegangspoort tot Limburg. Het cultuurareaal in deze strook was beperkt : 21 % bouwland en 10,5% weiland.

Naar verhouding had ook de zuidelijke Peel weinig grasland. De ontginningsactiviteit was hier tussen 1847 en 1870 niet al te groot. Dientengevolge namen het bosareaal en het bouwland in totaal met 2500 ha. toe. Tevens kon daardoor een uitbreiding van 300 ha. weiland worden verkregen. De spaarzame landbouwoases groeiden geleidelijk uit tot een krans van landbouwdorpen, waarvan Weert het centrum was. De bevolking was in 1875 gegroeid tot bijna 30.000 inwoners. De bevolkingsdichtheid bedroeg 163 inwoners per 100 ha. cultuurgrond.

De gemeenten Kessel en Neer worden tot de Midden-Limburgse gemeenten op de linker Maasoever gerekend (zie bijlage kaart 3 A). Dit gebied kende veel minder woeste grond en meer bouw, wei- en hooiland. Deze Maaskant was vanwege zijn vruchtbare rivierklei dichter bevolkt dan de zandgrond. Hier lagen komdorpen waarvan een aantal was ontstaan rond vroegere bestuurszetels zoals Kessel. De bevolkingsdichtheid was 136 inwoners per 100 ha. cultuurgrond.

Ten aanzien van veestapel en verbouwde produkten kan het volgende worden opgemerkt. Rond 1850 werd te Neer en Roggel veel rogge verbouwd. Dit graan diende vooral als voedingsmiddel voor de eigen bevolking. Venray was meer gericht op de voorziening van de streek, en verbouwde eveneens veel rogge . In Horst en Sevenum oriënteerde men zich meer op de veeteelt. Horst bezat een veemarkt. In de Peel werd ook veel vlas en koolzaad geteeld. De zuidelijke Peel was het gebied van de voedergewassen. In Weert, Nederweert en Heythuijsen werden grote hoeveelheden veevoer verbouwd. Hier werd minder rogge en meer haver verbouwd hetgeen eveneens wijst op de voorrang van de veestapel boven de graanproduktie. Maasbree was eveneens meer op de veeteelt gericht.

In de 2e helft van de 19e eeuw kwam er steeds grotere belangstelling voor de veeteelt.

Een aanduiding van haar toenemend belang toont vooral een gebied als de Peel waar met ontginning van kultuurareaal niet alleen de veestapel toenam—een normaal verschijnsel in verband met de groeiende behoefte aan mest— maar waar ook een grotere waardering voor de rundvee- en varkensteelt als inkomstenbron aan de dag trad.

Ontginningen

De belangrijkste ontwikkeling in dit inventarisatiegebied in de periode 1850-1940 was de ontginning. Tot 1900 hadden de meeste ontginningen betrekking op de omzetting van heidegrond in bos. Mestgebrek hield de ontginning tot bouwland tegen. Ook het gebrek aan goede ontwatering van de laagveen en moerasgronden, hetgeen kostbare ingrepen noodzakelijk maakte, werkte beperkend op de ontginningsmogelijkheden. Toch zijn er enige belangrijke verbeteringen op dit terrein doorgevoerd. Vooral de aanleg van de Zuid-Willemsvaart had uit dit oogpunt betekenis. Het werd zo mogelijk meststoffen van elders aan te voeren. De onvruchtbare zandgronden langs het kanaal konden door weteringen worden bevoeid. In Nederweert, in 1852, en later te Weert werden de eerste kunstmatig bevoeide weiden aangelegd. Langs de Zuid-Willemsvaart kon bijgevolg meer grond dan elders worden ontgonnen.

Veelal werden de woeste gronden in bossen veranderd. Op deze wijze waren geen afwateringswerken nodig. Het initiatief hiertoe ging niet alleen uit van particulieren maar ook van de gemeenten. In het midden van de vorige eeuw lieten verschillende gemeenten uit oogpunt van werkverschaffing heidegrond herbebossen. Deze bossen konden dan met winst verkocht worden. Veel dennenbossen rond de dorpen aan de rand van de Peel dateren uit deze tijd. Een belangrijke stimulans tot deze bosontginningen waren de stijgende houtprijzen. Na 1870 begonnen veel handelaren grote hoeveelheden dennehout op te kopen dat werd gebruikt voor de aanleg van steenkoolmijnen in Zuid-Limburg.

Turfwinning

De turfwinningsactiviteit in Limburg was het grootst in de jaren 1857-1873. In deze periode werd in de Peel begonnen met de grootschalige ontginning en exploitatie (5.). In 1852 kocht Jan van der Griendt van de gemeente Deurne (Noord-Brabant) 400 bunder heigrond. In datzelfde jaar kocht hij samen met zijn broer Nicolaas nog eens 600 bunder in de Heytrakse Peel ten noorden van Meyel. Vanaf de Noordervaart liet hij een kanaal graven naar zijn nieuwe bezitting. Einde 1853 was dit verbindingskanaal gereed.

In de volgende jaren werd het kanaal verlengd en werden zijtakken gegraven. Tevens verrezen de eerste woningen voor de opzichters en de keten voor de veenarbeiders. Op deze wijze werd de grondslag gelegd voor het dorp Helenaveen (Zie kaartje Limburgs -Brabants Peelgebied, bijlage 3 B).

In 1857 kocht Van der Griendt 300 bunder onder de gemeente Horst en vlak daarop pachtte hij er 777 bunder bij. De Helenavaart werd doorgetrokken tot aan de spoorweg. De veenexploitatie nam een geweldige vlucht. In de jaren tachtig ontstond een echte "boom" in de turfstrooiseexploitatie het zgn. grauwveen.

Rond 1912 was het echter gedaan met de hausse in de turfstrooisel. Grote aantallen veenarbeiders waren inmiddels al weggetrokken. De brandstoffenschaarste tijdens de eerste wereldoorlog bracht even een opleving door de stijgende vraag naar turf. Na de oorlog werd de turfgraverij minder lonend en raakten de veenvoorraden uitgeput. Om het geïnvesteerde kapitaal rendabel te maken schakelde men toen geheel op land- en tuinbouw over. Aanvankelijk werd rogge en haver verbouwd, later is het grootste deel in grasland omgezet.

De ontginningen waren van grote betekenis voor de landbouw en veeteelt in Limburg. Met de ontginningen nam immers ook de hoeveelheid woeste gronden in het Peelgebied af. Tussen 1876 en 1914 namen in de gemeente Venray deze gronden bijv. af van 8920 naar 5814 ha. ; in Horst van 3810 naar 2151 en in Sevenum tenslotte van 2496 naar 1330 ha.

De grotere voedselproductie op het nieuw verkregen land verkregen was belangrijk. Van bijzonder belang was vooral de aanleg van nieuw en de verbetering van bestaand grasland in deze streek die van oudsher zo arm was aan goede weiden. De veestapel werd meer rendabel zodat ook de fokkerij mogelijk werd. De veestapel kon worden uitgebreid.

Deze gunstige ontwikkeling heeft zich in versterkte mate voortgezet na de eerste wereldoorlog toen met de aanleg van verbindingswegen en afwateringskanalen de Peel werd ontsloten en tal van nieuwe dorpen werden gesticht in het pas verworven cultuurland.

Als gevolg van de veenexploitatie zijn in het Limburgs Peelgebied de navolgende dorpen ontstaan : Ospel, Swartbroek, Nederweert-Eind, Koningslust, Grashoek, Eghel, Kessel-Eik, Hegelsom, Kronenberg, IJsselstein, America en Tienray.

De veeteelt werd steeds belangrijker. Het traditionele gemengd bedrijf kwam steeds meer in dienst te staan van de veehouderij. Een relatief gunstig prijspeil voor vlees en zuivelprodukten speelde hierbij een rol. Het fokken van varkens en kippen nam een grote vlucht. Op sommige plaatsen werd akkerland omgezet in grasland.

Ook werden eerder aangelegde dennenbossen gekapt waarna percelen bos als landbouwgrond in gebruik werden genomen. Kleinschalige nevenactiviteiten, zoals de bereiding van boter, werden verplaatst naar coöperatieve zuivelfabriekjes. In 1892 bijvoorbeeld kregen Meyel en Helden-Panningen melkfabriekjes. Rond Venray, Horst en Sevenum ontstond een belangrijk pluimveegebied, terwijl te Horst eveneens de tuinbouw tot ontwikkeling kwam.

Topografische Kaarten geven het volgende beeld voor de situatie in het Limburgs Peelgebied rond 1934. Rond Venray liggen grote complexen systematisch aangelegde bossen, langs de westgrens heidevelden met enkele vennen en moerasgebieden. Westelijk van Horst langs de Noordervaart is de systematische ontginning van de Peel goed te herkennen. Haaks op de zijkanaaltjes van de Noordervaart werden bloksgevijs gronden ontgonnen. Eenzelfde beeld vertoont de ontginning langs de Helenavaart of Peelvaart. Vanaf deze waterloop worden zijkanaaltjes gegraven, en hierlangs worden de percelen ontgonnen. In het noordelijk deel van Nederweert, rond Ospel, is een systematisch wegenpatroon herkenbaar, waarlangs her en der door de turfwinning waterplassen zijn ontstaan. In de gemeente Nederweert is goed de kransakkervorm van deze nederzetting te herkennen. Bij deze gemeente kruisen Noordervaart en Zuid-Willemsvaart elkaar.

In de gemeente Helden is vrij veel naaldhout aangeplant. Ditzelfde geldt voor de gemeenten Heythuysen, Kessel en Neer.

Rond Weert tenslotte is de aanwezigheid van de Weertse Heide, de Altweertse Heide en de Moezelpeel opvallend.

Voor grote delen van het Peelgebied werden plannen voor ruilverkaveling ontwikkeld. Voor 1940 werden weliswaar diverse aanvragen tot ruilverkavelingen ingediend, echter alleen te Helden werd deze ook ten uitvoer gebracht. Na 1940 volgden nog diverse ruilverkavelingen, zoals te o.a. te Horst en Sevenum. De landbouwpercelen kregen een grotere omvang. De intensieve veehouderij werd steeds belangrijker, met een sterke concentratie o.a. rond Venray.

3.2

Niet-agrarisch

-Steenkool

De toenemende vraag naar steenkool in de tweede helft van de 19e eeuw leidde ook in het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied tot onderzoek naar winbare steenkolenvoorraden. Diepboringen werden hier pas na 1900 verricht. Te Helden, Maasbree, Kessel, Horst en Sevenum werden steenkolenlagen aangetroffen.

Er werd echter niet tot exploitatie overgegaan, daar de kolenvoorraden in Zuid-Limburg aanmerkelijk minder diep zaten en bovendien er daar nog een ruime voorraad aanwezig was.

-Turf

De turfwinning is reeds voor een deel bij de ontginningen in de Peel ter sprake gekomen, maar gezien het grote belang voor deze regio zal er hier nog wat dieper op worden ingegaan.

Na 1839 toen het gebied, dat tussen 1830 en 1839 deel uitmaakte van België, bij Nederland werd gevoegd, kwam de georganiseerde ontginning van de Peel aan de orde. Redenen voor het feit dat men de exploitatiemogelijkheden ging bestuderen waren de volgende:

- De economische ontwikkeling van het omliggende gebied van Oost-Noord Brabant, en Midden- en Noord-Limburg leidde mede tot een toenemende belangstelling voor de nabijgelegen Peel. Turf werd o.a. als brandstof gebruikt in de steen- en aardewerkfabrieken, en voor de stoomketels.

-De in 1826 voltooide Zuid-Willemsvaart droeg bij tot de ontsluiting van diverse ontoegankelijke Peelgebieden. Van doorslaggevend belang was echter het bevaarbaar maken van de Noordervaart in 1853. Jan van der Griendt zag in de bevaarbare Noordervaart de kans om de Peel te exploiteren. Vanaf 1854 nam dit werk een aanvang. Honderden hectares veen, het zgn. zwartveen, werden laagsgewijs afgegraven, de turf afgevoerd. In de tachtiger jaren ontstond een "boom" in deze bedrijfstak. Deze werd o.a. begunstigd door de grote vraag naar turfstrooisel, het zgn. grauween dat veel vocht kon vasthouden. Dit produkt werd gebruikt in stallen, kwekerijen en in de tuinbouw. Na 1918 werd de turfgraverij minder lonend, hetgeen te wijten was aan de toenemende concurrentie van de steenkool. In deze streek ging men zich meer toeleggen op de land- en tuinbouw.

-Klei

In enkele gemeenten in het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied is enige grofkeramische industrie tot ontwikkeling gekomen. Ze is qua omvang niet te vergelijken met die in de Maasvallei. In 1914 waren te Helden, Maasbree, Meyel, Nederweert en Venray steenfabrieken in bedrijf. Na de tweede wereldoorlog nam het belang van deze industriële bedrijvigheid in het gebied echter snel af

3.3. Landschapsbeeld

Het landschapsbeeld heeft een sterk landelijk aanzien hetgeen zich uit in uitgestrekte landbouwgebieden. In de ontgonnen Peel zijn de landbouwbedrijven doorgaans grootschalig van opzet.

Enkel rond Venray en Weert heeft de woonbebouwing een stedelijk karakter. Beide steden hebben een verzorgende functie voor de omringende gebieden. Na 1945 zijn de meeste nederzettingen sterk in omvang toegenomen. Venray kende een zeer forse groei. Een wezenlijke verstoring van het landelijke beeld levert de na-oorlogse ontwikkeling niet op.

4.

INFRASTRUCTUUR

4.1

Landwegen (zie bijlagen kaarten 4 en 5)

Omstreeks 1850 waren grote delen van het Limburgs Peelgebied nog niet ontsloten door verharde wegen. Het bestaande wegennet verkeerde bovendien in een deplorabele toestand en bestond doorgaans uit niet meer dan aarden banen. De uitgestrekte heidegebieden werden doorsneden door paden. Een van de weinige in goede staat verkerende landwegen was de doorgaande weg van Venlo via Maaseik naar Maastricht. Deze Napoleonsweg was in 1812 aangelegd tijdens Frans bewind en kenmerkt zich op een aantal plaatsen door een bomenrij die de weg omzoomt. Deze verbinding loopt van Venlo in zuidwestelijke richting en komt in de gemeente Maasbree het inventarisatiegebied binnen. Vervolgens loopt de weg langs de oostrand van de kern Baarlo en passeert de kernen Kessel en Neer aan de westzijde. In zuidwestelijke richting verlaat deze weg het inventarisatiegebied.

In 1844 werd begonnen met de aanleg van een weg van Roermond over Baexem en Weert naar de Noord-Brabantse grens. In de daarop volgende jaren kwam het traject vanaf de Napoleonsweg bij Kessel in noordwestelijke richting naar Helden, Panningen en Meijel gereed. Vanaf Meijel liep deze route in noordwestelijke richting naar Asten (Noord-Brabant). Eveneens vanaf de Napoleonsweg liep bij Baarlo (gemeente Maasbree) een weg naar de kern Maasbree. Een laatste verbinding liep van Venlo in noordwestelijke richting naar Horst en Venray, en vervolgens in noordelijke richting naar Maarheeze in Noord-Brabant.

Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw ging de toestand van de wegen er nauwelijks op vooruit. De opkomst van de spoorwegen had in de hand gewerkt dat aan de wegen weinig aandacht werd besteed. Pas in de twintigste eeuw vonden aanmerkelijke verbeteringen en uitbreidingen plaats. Omstreeks 1940 waren praktisch alle gemeenten met elkaar verbonden door middel van verharde wegen. Na de tweede wereldoorlog vond de meest ingrijpende veranderingen plaats als gevolg van de verharding en uitbreiding van het lokale en interlokale wegennet en de aanleg van auto- en autosnelwegen.

4.2

Waterlopen (zie bijlage kaart 2)

Binnen het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied bevinden zich diverse waterlopen. De enige natuurlijke waterloop van betekenis is de door het landschap slingerende Maas.

Bij de gemeente Kessel en Neer vormt deze rivier de grens met het inventarisatiegebied Maasvallei. In dit inventarisatiegebied bevinden zich tevens enkele kunstmatige waterlopen van belang. De Zuid-Willemsvaart kwam in 1826 gereed en verbond Den Bosch met Maastricht. Westelijk Midden-Limburg profiteerde van deze verbinding. Weert werd door de Zuid-Willemsvaart verbonden met het Nederlandse en Belgische waterwegensysteem. In 1928 kwam het kanaal Wessem-Nederweert gereed. Dit kanaal verbindt de Maas met de Zuid-Willemsvaart. Deze verbinding was van belang i.v.m. met Maaskanalisatione waardoor deze rivier beter bevaarbaar werd. De Noordervaart is een deel van de onder Napoleon begonnen maar niet voltooid verbinding van Antwerpen met de Rijn. Ze loopt van Nederweert tot Beringe (gemeente Helden), en is van belang voor de ontsluiting van de Peel aangezien de voor de turfafvoer gegraven kanalen (Helenavaart, Kanaal van Deurne en Peelkanaal) erin uitmonden. Het Afwateringskanaal voert het water van het Noorderkanaal naar de Maas bij Neer. Dit Afwateringskanaal loopt vanaf de Noordervaart in zuidoostelijke richting over het grondgebied van de gemeenten Helden en Kessel naar Neer. Het werd tussen 1854 en 1861 gegraven.

Het kanaal van Deurne en de Helenavaart komen ten noorden van Meijel het inventarisatiegebied binnen. Bij Meijel monden deze uit in de Noordervaart. Aan de overzijde van de Noordervaart begint het Afwateringskanaal naar de Maas.

4.3 Spoorwegen (zie bijlage kaart 6)

De aanleg van spoorlijnen droeg in belangrijke mate bij tot de ontsluiting van het Limburgs Peelgebied. In 1866 werd de lijn Venlo-Helmond-Eindhoven aangelegd. Venlo kreeg over het grondgebied van de gemeenten Sevenum en Horst een spoorverbinding met Helmond en Eindhoven in Noord-Brabant. Deze verschafte de veenexploitatie een nieuwe stimulans. Het traject kwam langs eigendommen van Van der Griendt te lopen. In 1879 kwam de spoorlijn Roermond-Weert-Antwerpen gereed. In 1883 kwam de verbinding Venlo-Nijmegen tot stand, die over het grondgebied van de gemeenten Horst en Venray liep.

In 1913 tenslotte de verbinding Weert-Eindhoven. Hiermee kwam een kortere verbinding met het westen van Nederland tot stand.

Tramlijnen (zie bijlage kaart 6)

Een nieuw middel voor personen- en vrachtvervoer deed in Nederland omstreeks 1880 zijn intrede: de tram. Drie functies vielen aan de interlokale tramwegen toe nl. het bedienen van streken met beperkte verkeersbehoefte,

het dienen als voedingslijn voor de spoorwegen en het verschaffen van een aanvullende voorziening naast de trein.

Een van de oudste lijnen werd in 1912 geopend en liep van Venlo via Blerick, Maasbree, Helden en Panningen naar Beringe in de zuidelijke Peel (6.). De lijn was eigendom van de N.V. Stoomtramwegmaatschappij Venlo-Maasbree-Helden. Het eindpunt van de lijn te Beringe viel samen met het eindpunt van het voltooide gedeelte van de Noordervaart. Hier bevond zich ook de remise en de werkplaats zodat de exploitatie van daaruit werd geregeld. Er waren nog plannen de lijn met 5 km. tot Meijel te verlengen. Het is er niet van gekomen. In de jaren 1931-1935 werd de lijn opgeheven.

Plannen om Midden-Limburg en de zuidelijke Peel per tram met Noord-Brabant te verbinden bestonden reeds rond 1898. Voor een op te richten Brabants-Limburgse Buurtspoorweg Maatschappij werd een concessie gevraagd t.b.v. een 79 km. lange tramlijn van Eindhoven via Geldrop, Heeze, Someren, Asten, Meijel, Roggel, Baexem en verder naar Maaseik in België. Deze lijn is er nooit gekomen, ofschoon enkele gedeelten van dit ambitieuze plan later toch nog door andere bedrijven in exploitatie werden genomen. Zoals het 35 km. lange baanvak Horn-Baexem-Heythuyzen-Roggel-Meijel-Deurne. Rond 1930 werd deze lijn wegens gebrek aan passagiers opgeheven. De lijn was ondertussen in handen gekomen van de LTM, de Limburgsche Tramweg Maatschappij (spottend "Ledig tot Meijel" genoemd).

In 1909 werd de lijn Venray-Oostrum geopend. Deze lijn was eigendom van de gemeente Venray en diende voornamelijk tot vervoer van passagiers van Venray-Dorp naar het te Venray-Oostrum gelegen spoorwegstation.

In 1910 kwam de lijn Weert-Stamproy-Maaseik gereed. Zij was aangelegd op kosten van de beide gemeenten. Deze lijn werd geëxploiteerd door de N.V. tot Uitbating van den Buurtspoorweg Maaseyck-Weert.

4.4 Militaire infrastructuur

Tegen een eventuele Duitse aanval werden op het einde van de dertiger jaren van deze eeuw een aantal defensieve stellingen opgeworpen. Van Grave (provincie Noord-Brabant) tot aan de Belgische grens bij Weert werd de Peel-Raamlinie aangelegd, bestaande uit natuurlijke hindernissen, de Peelhoerassen en de rivier de Raam, en kunstmatige zoals de Noordervaart, het kanaal van Deurne met de Helenavaart en het Defensiekanaal.

Dit laatste werd in 1939 gegraven van Griendtsveen tot even voorbij Mill (Noord-Brabant). In grote haast werd een serie kazematten aangelegd, gelegen op een regelmatige afstand van elkaar. Bepaalde landerijen konden snel onder water worden gezet, de inundatie. De Peellinie werd in mei 1940 echter in enkele uren genomen.

5.

NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

5.1

Algemeen

In het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied werd (met uitzondering van de twee hoogveenkolonieën Griendtsveen en Helenaveen) de nederzettingsstructuur vóór 1940 gekenmerkt door een mengvorm van lineaire en komvormige nederzettingen. Daarnaast waren er enkele gemeenten met een kransakkerstructuur. Er was een duidelijk verschil tussen nederzettingen in de nabijheid van de Maas (zoals Kessel en Neer) en nederzettingen daar verder vanaf. Naarmate men nederzettingen stichtte die verder verwijderd waren van het Maasdal en van de paar grote gebieden met goede landbouwgronden in het binnenland, moest men meer rekening houden met een steeds sterkere afwisseling in bodemgesteldheid. Aldus ontstonden om de moederdorpen gehuchten aan netwerken van kronkelende wegen, die op plaatsen van samenkomst weer driehoekige "pleintjes" vormden. Deze structuur waarbij spinachtige lintbebouwingen tussen centrale agrarische gebiedjes en het woeste achterland groeiden, zoals bijv. te Sevenum, Horst en Nederweert, was tevens kenmerkend voor de Brabantse zandgronden.

In het Limburgs Peelgebied komen weinig steden voor; enkel in Weert is sprake van enige stedelijke agglomeratie. De gemeente Venray heeft vooral na de tweede wereldoorlog een enorme groei doorgemaakt. De nederzettingen binnen dit inventarisatiegebied bestaan overwegend uit dorpen en gehuchten.

5.2

Steden

Weert

Weert is in feite een oud dorp dat tot stad is omgebouwd. In de huidige singels is de vroegere omgrachting nog herkenbaar.

Weert werd in 1414 tot stad verheven (8.). De stad beschikte vroeger over stadswallen, poorten en grachten. In 1931 werden de laatste resten van de stadsgrachten gedempt en in 1934 werd de laatste hand gelegd aan de huidige singels.

Weert wordt weleens "De Poort van Limburg" genoemd. De stad is gelegen aan de weg Eindhoven-Weert-Roermond, aan de Zuid-Willemsvaart en aan de spoorlijn Eindhoven-Weert-Roermond. Deze ligging aan drukke handels- en verkeerswegen is van zeer grote betekenis geworden. De stad heeft haar ontwikkeling hier grotendeels aan te danken al kwam deze pas begin twintigste eeuw op gang.

Handel en industrie

Tot aan het einde van de negentiende eeuw was Weert met name georiënteerd op de landbouw. Van handel en industrie was nauwelijks sprake. Gedurende het grootste deel van de 19e eeuw was Weert, dat in 1855 6920 inwoners telde, weinig actief op industrieel gebied. Het gereedkomen van de Zuid-Willemsvaart in 1826 bracht geen verandering in de kwijnende economische toestand, evenals de openstelling van de spoorlijn Antwerpen-Weert-Roermond-Mönchen-Gladbach in 1879. In 1866 kende Weert o.a. de volgende nijverheid: 5 bierbrouwerijen; 8 leerlooierijen; 8 molens en 4 stroopmakerijen. Tot omstreeks 1900 kwam in dit tableau van hoofdzakelijk kleine en uiteenlopende nijverheid weinig verandering. De boerenstand, veelal op Weert georiënteerd, geraakte daarna in een belangrijk betere economische positie. De gevolgen hiervan waren op verschillend terrein merkbaar. In 1900 waren in de gemeente acht coöperatieve zuivel-fabrieken werkzaam. Voorts kwamen er exportslachterijen tot ontwikkeling. Na 1900 vestigden zich nieuwe bedrijven zoals de stoombasculefabriek Vaesen en Co. in 1902, en de N.V. Weerter Scheepsbouwmaatschappij in 1906. Eveneens in 1906 werd de N.V. Meelfabriek Weert v.h. Gebr. van de Venne gesticht. Bestaande bedrijven ontwikkelden zich in een hoog tempo zoals de Smeets drukkerijen en de Wertha bierbrouwerij .

Met deze ontwikkeling ging een verbetering van de infrastructuur gepaard. In 1910 werd de tramlijn naar Stramproy in exploitatie genomen, en in 1913 de spoorlijn naar Eindhoven. Deze verbinding schiep een gunstig industrieel klimaat. Mede hierdoor ging Weert na 1918 een voorspoedige industriële toekomst tegemoet.

Weert heeft ook een militaire functie. In 1938 werd de Van Horne kazerne gebouwd.

Vooraf in deze eeuw kende Weert een grote bevolkingsaanwas, rond 1900 telde de stad nog geen 9.000 inwoners en rond 1955 bijna 25.000. Het beeld dat de bebouwing rond 1850 vertoonde was in 1940 desondanks niet ingrijpend veranderd. De kern Weert was buiten de vroegere omgrachting getreden. Deze uitbreiding had vooral de vorm van verdichting en invulling van bestaande structuren. De krans van dorpen rond Weert was nog steeds aanwezig, enkel de kern Biest aan de noordoostzijde kwam steeds dichterbij de oprukkende bebouwing van Weert. Ook aan de zuidzijde en zuidoostzijde had enige groei van de bebouwing plaatsgevonden. Aan de zuidzijde was met name langs de spoorlijn nieuwe bebouwing gerealiseerd. Zo kwam hier in 1913 een nieuw spoorwegstation tot stand.

Als gevolg van deze groei werden tevens nieuwe parochies gesticht. Deze ontwikkeling leidde tot de bouw van een toenemend aantal gebouwen met een geestelijke bestemming.

Venray

Rond 1850 had de kern Venray de vorm van een lineaire nederzetting langs het kruispunt van enkele lokale en interlokale wegen. Rond deze hoofdkern lag een groot aantal kleinere kernen en verspreide bebouwing. De gemeente telde destijds ca. 5000 inwoners. Rond 1910 was het aantal gegroeid tot ca. 8000 inwoners.

Venray ontwikkelde zich met name in de agrarische sector (9.). De export van schapen, die reeds vóór de Franse Tijd belangrijk was, werd in de tweede helft van de 19e eeuw gebundeld en georganiseerd in de "schaapscompagnieën". In verband met de toenemende ontginningen was de schapenteelt voor de meeste boeren te duur, omdat de schapen niet langer zonder veel kosten op de woeste gronden gehouden konden worden. Het aantal schapenhouders daalde dan ook beduidend. De overblijvenden gingen de schapenteelt zakelijker opzetten en hebben vaak hun kudden nog uitgebreid. De schapenhandel was voor het grootste deel in handen van enkele Venrayse families, verenigd in zgn. schaapscompagnieën. Deze dreven door heel Europa en tot in Rusland handel.

In 1908 werden de eerste ontginningsactiviteiten gestart die met name tijdens de eerste wereldoorlog, toen het gebrek aan graan nijpend werd, een krachtige impuls kregen. Dit leidde tot het ontstaan van een nieuw kerkdorp nl. IJsselstein (1921).

Diverse kloosterorden vestigden zich te Venray en gingen zich bezighouden met onderwijs, zorg voor zieken, ouden van dagen en weeskinderen.

De Ursulinen hielden zich bezig met onderwijs en armenzorg. De Franciscanen waren actief in het onderwijs. De Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid richtten zich op de zieken. De Zusters van Liefde van Gent begonnen begin twintigste eeuw met een inrichting voor vrouwelijke psychiatrische patiënten in Venray. De Broeders van Liefde begonnen in dezelfde periode met de zorg voor mannelijke psychiatrische patiënten.

De tweede wereldoorlog betekende een keerpunt in de geschiedenis van Venray. De bevrijding in 1944 liep uit op een bijna volledige verwoesting. Na de oorlog kwam een snelle wederopbouw tot stand en werd de ontginning van de Peel voortgezet. Ook kwam er in deze jaren een tweede kerkdorp bij, nl. Vredepeel in 1955.

Rond 1940 had binnen de oude kern enige verdichting van bebouwing plaatsgevonden, aan de noordzijde kon gesproken worden van enige groei. Aan de oostzijde van de kern was de psychiatrische inrichting St. Servatius verrezen. De snelle groei heeft vooral na de tweede wereldoorlog plaatsgevonden. De gemeente telt thans tien kerkdorpen die als een krans om de hoofdkern liggen. Venray heeft zich in deze eeuw ontwikkeld van een kleine agrarische gemeente tot een moderne snelgroeiende gemeente met hoogwaardige industrie.

5.3

Dorpen

In de zuidelijke Peel liggen de dorpen Nederweert, Heythuysen, Roggel, Meyel en Maasbree.

Nederweert

Rond 1850 bestond de gemeente Nederweert uit een grote hoeveelheid verspreide bebouwing rond de kruising van de Zuid-Willemsvaart en het Noorderkanaal. De vele boerderijen lagen in kleine kransen rond de ontgonnen gronden. Aan de noordzijde strekte zich de Peel uit. Rond 1934 was de kransstructuur nog goed herkenbaar, hoewel in deze kransbebouwing enige verdichting was opgetreden. De kern Nederweert aan de westzijde van de Zuid-Willemsvaart was uitgegroeid tot de grootste kern. Inmiddels was er een kerk en een kapel verrezen.

Ospel, een kern binnen de gemeente Nederweert, is ontstaan op de hoge zandige grond die als een schiereiland in de enorme Peelmoerassen lag. De parochie werd in 1864 gesticht. Met de uitvinding en toepassing van kunstmest kon Ospel zich verder ontwikkelen. Nu konden immers ook slechte gronden in gebruik worden genomen. Rond 1934 bestond Ospel uit bebouwing met een duidelijk lineaire structuur.

Heythuysen

De kern Heythuysen lag rond 1820 temidden van een complex akkerland. Aan de noordzijde bevond zich een brede strook verdeeld in overwegend kleine percelen weiland. Verder noordelijk ging dit over in moeras- en heidegebieden. In de jaren dertig van de twintigste eeuw was in de lineaire structuur weinig verandering opgetreden. Wel was nieuwe bebouwing ontstaan langs de uitvalswegen in noordelijke en zuidelijk richting. Heythuysen omvat diverse kloosters en kloostergebouwen.

Meyel

De gemeente Meyel vertoont een iets ander beeld. De kern Meyel had begin 19e eeuw meer de vorm van een straatdorp met afwisselend kleine percelen wei- en akkerland. Rond 1934 had enige verdichting plaatsgevonden, maar de lineaire structuur van de bebouwing was nog goed herkenbaar.

Helden

De gemeente Helden bestond in het midden 19e eeuw, evenals de gemeente Nederweert, uit een betrekkelijk grote hoeveelheid verspreide bebouwing. Een drietal iets grotere concentraties heetten Helden, Panningen en Beringe, wier bebouwing een lineaire structuur vertoonde. In de gemeente Helden bevonden zich vele kleine vennen en uitgestrekte heidegebieden. Rond 1934 was de situatie gewijzigd. Ten zuidoosten van de kern Helden waren grote complexen naaldbos aangelegd, westelijk hiervan strekte het akkerland zich uit. De kernen Panningen en Beringe lagen temidden van akkerland. De bebouwing langs de verbindingsweg van Helden naar Panningen was vrijwel aan elkaar gegroeid.

De dorpen gelegen in de noordelijke Peel zijn Horst en Sevenum.

Rond 1820 lag de bebouwing van de gemeente Horst als een krans rond twee grote akkercomplexen. Langs de randen lagen weilanden met een kleine percelering. In het akkerland was geen onderverdeling herkenbaar. Het ene complex akkerland lag ten noordwesten van de kern Horst, het andere ten zuiden van deze kern. Tussen deze twee akkerbouwgebieden lag een brede strook weiland. Het vee diende hier tot bemesting van de twee akkerbouwgebieden. Buiten deze akker- en weilanden strekte zich de heide uit. Rond 1934 had de bebouwing rond de twee akkercomplexen zich verder verdicht, daarnaast was de bebouwing langs de diverse uitvalswegen toegenomen.

Tot de gemeente Horst behoort o.a. de kern Griendtsveen. De dorpen Helenaveen (Provincie Noord-Brabant) en Griendtsveen zijn beide hoogveenkolonieën in de Limburgs-Brabantse Peel. Ze werden rond de eeuwwisseling gesticht en vormen in Zuid-Nederland de enige voorbeelden van dit dorpstype. Vooral het rond het huis van haar stichters (de broers Van der Griendt) gebouwde Griendtsveen is een mooi voorbeeld van een kleine nederzetting gesticht op basis van één bedrijfstak nl. het turfsteken en de turfstrooifabricage.

De gemeente Sevenum gaf rond 1820 het volgende beeld te zien. De bebouwing was gesitueerd tussen enkele stroken weiland rond drie grotere akkercomplexen. De kern Sevenum was in het midden gelegen. Buiten deze stroken weiland lagen vennen en heidegrond.

Rond 1940 was deze kransakkervorm nog goed herkenbaar. In de kern had enige verdichting van bebouwing plaatsgevonden.

De twee Maasgemeenten in dit inventarisatiegebied zijn Kessel en Neer.

Kessel is gelegen op de westelijke Maasoever en is een typisch voorbeeld van een kasteeldorp d.w.z. met een op de oude burcht betrokken plattegrond. Daarnaast heeft de oversteekplaats over de Maas ter plaatse een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van deze nederzetting. In het midden van de 19e eeuw lag de bebouwing langs een weg evenwijdig aan de Maas. Op kaartmateriaal uit 1934 blijkt dat enige verdichting van deze bebouwing had plaatsgevonden. Daarnaast was er in de nabijheid van het iets zuidelijker gelegen veer op de Maas nieuwe bebouwing ontstaan.

Neer ligt iets zuidelijker dan Kessel en wordt eveneens tot de Maasdorpen gerekend. Deze nederzetting had rond 1820 de vorm van een lintdorp nabij de Neerbeek. Rond 1934 heeft enige verdichting van bebouwing plaatsgevonden. De bebouwing bevindt zich niet alleen langs de weg evenwijdig aan de Neerbeek, ook langs de weg in noordwestelijke richting is de bebouwing flink toegenomen.

Helden

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk kan de gemeentebescrijving van Helden met de volgende opmerkingen afgerond worden. Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente hoofdzakelijk bebouwinguitbreiding plaats door een geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingsstructuren. Dientengevolge is het geven van een stedenbouwkundige typologie niet relevant.

De ruim 250 in het kader van het MIP geïventariseerde objecten bevinden zich in de kernen Panningen (48%), Helden-Dorp (32%), Beringe (10,4%), Koningslust (4,8%), Egchel (2,8%), Grashoek (1,6%) en voor een zeer bescheiden deel in het Heldense buitengebied.

De in Panningen geïventariseerde objecten liggen langs de Beekstraat, Egchelseweg, Groenstraat, Heibloemseweg, Kanaalstraat, Kepringelehof, Kerkstraat, Koninginnelaan, Laagheide, Markt, Nannesweg, Patersstraat, Ringovenstraat, Ruysstraat, Schoolstraat en Steenstraat.

Een aantal objecten dat nadere aandacht verdient ligt verspreid over de Kerkstraat, Schoolstraat, Steenstraat en de Ringovenstraat. Aan de Kerkstraat bevinden zich bijvoorbeeld een zeer markant gesitueerd woonhuis uit 1876 (no.4), het neo-gothische Lazaristenklooster (XIXd) van de Roermondse architect Caspar Franssen (no.8) en de neo-gothisch beïnvloede R.K.-parochiekerk van de Bossche architecten H. en G. Valk uit 1930.

De begraafplaats aan deze straat heeft enkele belangrijke grafmonumenten. In 1855 vervaardigde de Roermondse kunstenaar Jean Henri Leeuw (1819-1909) het neo-gothische grafmonument van de familie Guillon; in 1865 verrees er ter plekke een kerkhofkapel met grafkelder. In 1911 werd er ter nagedachtenis van de 16-jarige burgemeestersdochter Joanna Janssen een tweede markant grafmonument opgericht.

De neo-gothische stijlelementen van de Kerkstraat worden in de Schoolstraat afgewisseld door stijlelementen van de neo-renaissance. De pastorie van 1889 (no.3), de in twee stadia gerealiseerde meisjesschool uit 1896/1929 (no.2), de villa aan de Schoolstraat 8 (ca. 1903) en de Nationale Handels Academie (no.34) illustreren dat. De authenticiteit van het laatstgenoemde pand wordt helaas ernstig verstoord door de in wit-blaauwe bedrijfskleuren gesauste rechterzijvleugel van de handelsonderneming Maxwell.

Aan de Steenstraat 6-8 ligt de eclectische villa van de steenfabriek Leopold Engels, die in 1922 voorzien werd van een aanbouw met kantoor-bestemming. De steenfabriek uit het begin van de twintigste eeuw aan de Ringovenstraat was tot voor kort de laatst functionerende Limburgse ringoven en is als zodanig van groot belang. Alle bovengenoemde panden in de kern Panningen genieten als karakteristieke bebouwing enige bescherming in het kader van het bestemmingsplan kern-Panningen.

Andere opmerkelijke Panningse bebouwing is aan te treffen aan de Markt 11 t/m 15 (een hoekpartij van de Heerlense architect Van den Bongard, 1938) aan de Schoolstraat 30 (het doktershuis uit 1931) en aan de Steenstraat 18 (de sterk verbouwde voormalige Coöperatieve Zuivelfabriek H. Maria, begin 20e eeuw).

De in Helden-Dorp geïnterpreteerde bebouwing bevindt zich aan de Baarloseweg, de van Hövellstraat, de Kesselseweg, de Kloosterstraat, het Mariaplein, de Molenstraat, de Neerseweg, de Nieuwstraat, het Rochusplein, de Ruysstraat, Schrames en de St. Annastraat.

Aan de Kloosterstraat 9 bevindt zich het voormalige klooster met bewaarschool van de Duitse Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid uit 1929, dat thans in gebruik is als gezinsvervangend tehuis. Het geheel werd gerealiseerd naar ontwerp van de Panningse architect J. Bongarts. Even verderop aan de Kloosterstraat 14, bevindt zich een traditioneel en gaaf schoolgebouw.

De Heldense pastorie aan het Rochusplein no.3 heeft een beeldbepalende werking. Dit pand werd in 1938 gebouwd door de Heldense architect Niessen. Aan de Nieuwstraat 7 en 14 bevinden zich respectievelijk het gemeenschapshuis 't Zaelke (vml. patronaat uit 1908) en de oude negentiende pastorie. Doordat het gemeenschapshuis tegen de pastorie is aangebouwd en bovendien naderhand is verbouwd en van een nieuwe entree voorzien, wordt de waarde van het geheel verminderd. Aan de hofzijde, tussen kerk en pastorie spreekt het geheel meer tot de verbeelding, niet op de laatste plaats door de aanwezigheid van een vier-tal negentiende eeuwse grafmonumenten.

Aan het Mariaplein bevinden zich twee karakteristieke panden, op no.2 een negentiende eeuws traditioneel, statig woonhuis en op no.1 het oude hotel Antiek, dat in 1934 en 1948 werd uitgebreid en verbouwd. Aan de Molenstraat onderscheiden zich het woonhuis op no.1 en het dubbele pand op 29 en 31 van de overige bebouwing.

Beringe is voornamelijk bekend als het eindpunt van de Noordervaart en vanwege de nog aanwezige restanten van het Canal du Nord.

Deze Noordervaart is het uiteindelijke resultaat van de door Napoleon geprojecteerde Schelde-Rijn-verbinding, genaamd Canal du Nord. Bij Venlo moest dit kanaal de Maas snijden. Bij het graven van de Zuid-Willemsvaart (1826) werden de niet volvoerde Franse plannen nauwgezet gevolgd, omdat er al veel grondwerk was verzet. Van Loozen in België tot Nederweert volgde men het oorspronkelijke traject, daarna boog het af in noordwestelijke richting. In 1853 besloot men de Noordervaart bevaarbaar te maken voor schepen van 300 ton met maximaal 1.65 meter diepgang. Het uiteindelijk resultaat is een 15 km lang zijkanaal van de Zuid-Willemsvaart tussen Nederweert en Beringe, waar het eindigt in een zwaaiikom. In het verlengde daarvan, aan de overzijde van de Meijelseweg, zijn de resten van het Franse Canal du Nord nog goed te zien: een smal, met water gevuld grachtje met een kaarsrechte loop.

De in Beringe geïnventariseerde bebouwing bevindt zich aan de Hoogstraat, Kampweg, Kanaalstraat, Kievit, Meijelseweg en langs het oude Afwaterings- of Neers kanaaltje op de gemeentegrens tussen Helden en Roggel. Extra aandacht verdienen hier de St. Josephschool, de St. Josephkerk met pastorie en H. Hartbeeld en het sluisje met sluiswachterswoning langs het Afwateringskanaal.

Het schooltje (1920-21) van architect J. Bongarts aan de Kanaalstraat 77 geeft thans onderdak aan de bibliotheek en het jeugdwerkzwaaiwerk. De aan de overzijde gelegen kerk met pastorie (nos. 88,90) is ontworpen door de bekende Roermondse kerkenbouwer J. Franssen. De architect, die met zijn vader Caspar Franssen vele traditioneel neo-gothische kerken bouwde, heeft qua stijl gezocht naar een middenweg tussen de neo-gothische traditie en de destijds in zwang geraakte zakelijkheid. Vooral de geabstraheerde spitsboogvensters zijn hiervoor een duidelijke indicatie. Het H. Hartbeeld werd in 1938 bij de kerk geplaatst bij gelegenheid van het 25-jarig priesterfeest van pastoor Esser. Het beeld werd vervaardigd door de Roermondenaar B. Thissen.

Aan het Afwateringskanaaltje bevindt zich een schutsluis met sluiswachterswoning, die oorspronkelijk identiek was aan de schutsluis en sluiswachterswoning te Neer-Roggel. In het kanaal waren drie ovaalvormige sluisen gerealiseerd, waarvan de Neers-Roggelse in combinatie met de bijbehorende sluiswachterswoning relatief in de beste staat verkeert. Bij de Meijels-Heldense sluis is het ijzeren sluisdeel verdwenen, het woonhuis verhoogd en van een aangebouwde garage voorzien.

De inventarisatie van Koningslust heeft een twaalf-tal objecten opgeleverd, gelegen aan De Brentjens, De Koningstraat, Laagheide, Poorterweg en De Remer.

Aan de De Koningstraat 34 bevindt zich de imposante voormalige kloosterboerderij van Huize Savelberg. Deze hoeve van het gesloten type zou omstreeks 1928 zijn gebouwd. Vlak daarbij, op no.36, ligt een opvallend geornamenteerde woning met risalerende entreepartij en smeedijzeren hekwerk.

Van groot belang is het door de kloosterbewoners gestichte tehuis voor geestelijk gehandicapten, Huize Savelberg. Dit in 1938 onder invloed van het Nieuwe Bouwen gerealiseerde tehuis, is een ontwerp van de Heerlense architect Josef Seelen. Van de authenticiteit van dit opvallende gebouw is niet al te veel verloren gegaan en het complex verdient daarom de nodige aandacht.

In Egchel en Grashoek zijn respectievelijk 7 en 4 objecten aan het MIP-bestand toegevoegd. Te Egchel overstijgt geen van deze het niveau van de middelmatige kwaliteit, te Grashoek is het eenvoudige landhuisje van architect J. Bongarts aan de Past. Vullingsstraat 4 (1930) het belangrijkste inventarisatie-resultaat.

Onderzoek in het bouwvergunningen-archief heeft ertoe geleid, dat voor een aanzienlijk aantal panden het precieze bouwjaar en de verantwoordelijke architect achterhaald kon worden. Ook voor de gemeente Helden kan men stellen dat de productie van de plaatselijk gevestigde architecten groot is geweest: architecten als F. Niessen, G. Kessels, J. Bongarts, P. Jacobs, E. Hendriks, F. Hermans, J. de Bruyn en M. Verlaek hebben het vooroorlogse bouwvergunningen-archief voor een zeer groot deel gevuld. Het kleine, maar belangrijke aantal architecten van buiten de gemeente is hiervoor al aan de orde geweest.

Heythuysen

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Heythuysen dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. De gemeente Heythuysen heeft in de periode van 1850 tot 1940 een groei doorgemaakt, die gekarakteriseerd wordt door voornamelijk verdichting van de bebouwing langs de bestaande wegen. Het geven van een stedenbouwkundige typologie is daarom niet relevant.

Het totale aantal geïnteriseerde objecten in de gemeente Heythuysen bedraagt ca. 90. Eind 1944 heeft Heythuysen enige oorlogsschade geleden.

De in het kader van het MIP geïnteriseerde bebouwing bevindt zich voornamelijk in de kern Heythuysen, met name langs de oude doorgaande wegen. In noord-zuidrichting zijn dat de St. Antoniusstraat, Biesstraat, Vlasstraat en Stationsstraat, in oost-

westrichting zijn dat de Walk, Dorpstraat, Kloosterstraat en Aan de Kreppel.

Aparte vermelding verdient de Dorpstraat die, ondanks latere invullingen en enkele sloopactiviteiten, een rustiek karakter heeft behouden door de aanwezigheid van 18de eeuwse bebouwing, het driehoekige dorpsplein en een aanzienlijk aantal 19de eeuwse panden met rijke ornamentering.

Aan de Dorpstraat zijn de volgende panden van belang: het late 19de eeuwse pand met gestucte gevel in eclectische stijl (nr. 85-85A), het oude raadhuis in traditionele stijl uit begin 20ste eeuw (nr. 98), het pand van orgelbouwer Verschueren uit 1865 (nr. 102), het pand (nr. 122-134) met neo-rennaissance-elementen uit begin 20ste eeuw en de 19de eeuwse kerkhofkapel in neo-classicistische stijl (bij nr. 120, is reeds beschermd rijksmonument).

Verder verdienen de volgende objecten nadere aandacht: het H. Geest-klooster in sober traditionele stijl uit 1930 Op de Bos (nr. 2), de hofboerderij met groot woonhuis uit ca. 1935 aan de Scheijvenhofweg (nr. 10), het diverse malen verbouwde klooster "St. Elisabeth" aan de Kreppel (nr. 1), de school aan de Notaris Ruttenlaan (nr. 17) uit ca. 1936, het voormalige woonhuis met elementen van neo-rennaissance van dokter Smits aan de Biesstraat (nr. 13) uit 1898, het voormalige molenaarshuis aan de Kloosterstraat (nr. 66-66A) uit 1902, de achthoekige kapel aan de St. Antoniusstraat in neo-romaanse stijl uit ca. 1900 en de beltkorenmolen St. Anthonis aan de St. Antoniusstraat uit 1875 (is reeds beschermd rijksmonument).

Horst

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Horst dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. De gemeente Horst heeft in de periode 1850-1940, met uitzondering van de kern Horst, een geringe groei doorgemaakt met name in de vorm van verdichtingen langs bestaande wegen. Enkel de kern Horst heeft een flinke toename

in bebouwing gekend langs de diverse verharde wegen vanuit de kern in noordelijke, westelijke, zuidelijke en zuidoostelijke richting. Respectievelijk aan de Herstraat-Jacob Merlostraat-Venrayseweg; de Metrikseweg; de Gasthuisstraat; en de Loevestraat-Hoofdstraat-Venloseweg had een uitbreiding en verdichting van de bebouwing plaatsgevonden. De ontwikkeling in de kern Horst was echter niet van dien aard dat het geven van een stedenbouwkundige typologie relevant wordt geacht.

Het totaal aantal geïnventariseerde objecten in de gemeente Horst bedraagt ca. 330.

Voor wat betreft de kernen binnen de gemeente Horst kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

In de kern Horst werden o.a. panden aan de Loevestraat (eerste decennia 20e eeuw); Gasthuisstraat (jaren 20 en 30 bebouwing); Herstraat (o.a. een vijftal villa's); Schoolstraat (vnl. sober traditionele panden); Venloseweg (veelal vrijstaande woonhuizen uit de jaren 30) en de Meterikseweg (traditionele panden uit de jaren 30) geïnventariseerd.

Aparte vermelding in de kern Horst verdienen:

- het pand Venloseweg 1-3 uit ca. 1860 in neo-renaïssancestijl;
- de villa Anna in Jugendstil uit 1913 ontworpen door Henri Seelen uit Venlo;
- het voormalige kloostercomplex aan de Gasthuisstraat uit 1901 van architect Jorna uit Roermond met de kloosterkapel van architect J. Franssen uit 1937;
- de St. Jozefkapel aan de Herstraat uit 1901 in neo-gothische stijl; en aan dezelfde straat de villa's Weisterbeek uit 1921 van architect Dullaart (Hilversum) en De Roskam uit 1931 van Ir. Geenen (Eindhoven) met rieten dak en fraaie details;
- het postkantoor aan de Veemarkt uit ca. 1901 : een ontwerp van H. Seelen uit Venlo;
- het vroegere gemeentehuis uit 1890 aan het Lambertusplein van eveneens architect Jorna uit Roermond is een mooi voorbeeld van neo-renaïssance;
- aan de Amerikaanseweg nummer 8 staat het pand van de Zuid Nederlandse Kantfabriek uit 1930, het pand verkeert vrijwel geheel in oorspronkelijke staat;
- in het buitengebied, aan de Gastendonkstraat staat een gave Mariakapel van rond de eeuwwisseling.

Een groot aantal van bovengenoemde objecten is reeds aangemerkt als gemeentelijk monument.

De kern Meterik

In de kern Meterik werden in totaal een kleine veertig objecten geïnventariseerd. Een groot deel van de bebouwing is gesitueerd aan een stratendriehoek met op het middenplein de parochiekerk uit 1907 van C. Franssen uit Roermond.

De driehoeksstructuur, die waarschijnlijk van vóór de MIP periode dateert, verkeert nog in authentieke staat. De panden binnen dit gebied dateren vrijwel alle uit de onderzoeksperiode, en hebben op een enkele uitzondering na geen ingrijpende verbouwingen ondergaan.

Aparte vermelding verdienen naast de parochiekerk, het voormalige schoolgebouwtje uit 1894 van architect Jorna uit Roermond en de voormalige Bondszaal van de LLTB uit 1919. De pastorie aan de Schadijkerweg dateert uit het laatste kwart van de 19e eeuw. De Korenmolen De Eendracht eveneens aan de Schadijkerweg is reeds aangemerkt als rijksmonument. Aan de Rector de Fauwestraat ligt het Theresiaklooster uit 1925 van architect Heijnen uit Heerlen.

In het buitengebied van Meterik zijn een aantal boerderijen geïnventariseerd.

De kern Hegelsom

In de kern Hegelsom werden een 40-tal objecten opgenomen in deze inventarisatie. Deze bevinden zich m.n. aan de doorgaande wegen t.w. de Pastoor Debijestraat, Kogelstraat en Heijnenstraat. Vermeldenswaard zijn de parochiekerk en pastorie uit 1933 van architect J. Franssen uit Roermond. De villa aan de Heijnenstraat nummer 7 uit ca. 1933 mag eveneens niet onvermeld blijven. Het station Horst-Sevenum uit 1867 is reeds aangemerkt als rijksmonument.

De kern Melderslo

In de kern Melderslo werden ruim 35 objecten geïnventariseerd. Deze panden zijn niet geconcentreerd langs enkele straten. Opvallend is de Mariakapel aan de Broekhuizerdijk : waarschijnlijk betreft het hier een verbouwde automatische telefooncentrale ! Het baanwachtershuis, Swolgensedijk nummer 21, uit 1883 is ook vermeldenswaard. Dit geldt eveneens voor het pand Vlasvenstraat nummer 13 uit 1937, een ontwerp van architect J. Clabbers uit Steijl.

De kern America

In de kern America werden een 20-tal objecten geïnventariseerd o.a. aan de Nusseleinstraat en de Pastoor Jeukenstraat. De St. Jozefkerk uit 1866 van architect A.J.M. Groenendaal uit Hilversum met neoromaanse invloeden is van belang. Vermeldenswaard is ook de pastorie, Pastoor Jeukenstraat nummer 4, uit 1925 van Jules Kayser uit Venlo met elementen van het zakelijk expressionisme.

De voormalige pastorie, Pastoor Jeukenstraat nummer 6, dateert van 1892 en betreft eveneens een ontwerp van A.J.H. Groenendaal.

De kern Griendtsveen

Zoals reeds eerder gememoreerd vormt het ontstaan van de kern Griendtsveen de meest opvallende verandering in de gemeente Horst. Griendtsveen is een mooi voorbeeld van een kleine gestichte nederzetting op basis van één bedrijfstak n.l. het turfsteken en de turfstrooiselfabricage.

Op grond van stedenbouwkundige en historische betekenis, en de gaafheid en zeldzaamheid werd Griendtsveen aangemerkt als gebied met bijzondere waarden. Overigens is een aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht reeds enige tijd in procedure.

* Stedenbouwkundige betekenis

- De kwaliteit van het stedenbouwkundig ontwerp is hoog. Het dorp Griendtsveen is een ontwerp van architect L. Kooken uit Eindhoven. Vele woonhuizen worden gekenmerkt door op de engelse "cottagestijl" geïnspireerde vormgeving. Het dorp als geheel is aan te merken als een zgn. "companytown".
- De verkaveling en architectuur is aangepast aan de rond 1900 geldende sociale hiërarchie van de bewoners. Hoe belangrijker de positie was, die men binnen de maatschappij Griendtsveen bekleedde, des te groter de woning en de daarbij behorende grond.
- Uit oogpunt van architectonische kwaliteit is m.n. de directeurswoning villa Spagnum van belang.

* Bijzondere historische betekenis

Griendtsveen bezit een structuur die verbonden is met- en duidelijk uitdrukking geeft aan een specifieke sociaal-economische ontwikkeling t.w. de turfstekerij en de turfstrooiselfabricage in de Peel.

* Stedenbouwkundige betekenis in ruimere zin

Juist het feit dat het dorp Griendtsveen nauwelijks relaties heeft met de ruimere omgeving maar enkel met de directe omgeving, de aanwezigheid van turf ter plaatse, leidde tot de ontwikkeling van het dorp dat destijds en nog steeds geïsoleerd in de Peel is gelegen.

* Gaafheid

De bebouwing van enkele bedrijfsgebouwen, woningen van verschillende typen bestemd voor directie en personeel en algemene voorzieningen o.a. school en kerk, alsmede de open structuur met kanalen en ophaalbruggen verkeren nog in vrijwel gave staat.

* Zeldzaamheid

Het dorp Griendtsveen vormt in Limburg het enige voorbeeld van een nederzetting die gesticht is op basis van het turfsteken en de turfstrooiselfabricage. Griendtsveen vormt in Limburg derhalve een zeldzaamheid.

Kessel

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk kan de gemeentebescrijving van Kessel met de volgende opmerkingen afgerond worden. Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente bebouwingsuitbreiding plaats door een geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingsstructuren. Dientengevolge is het geven van een stedenbouwkundige typologie niet relevant.

De in het kader van het MIP geïnvventariseerde bebouwing bevindt zich in de kernen Kessel-Dorp, Veers, Kessel-Eik, Hout, Oijen en Spurkt. Het betreft hier in totaal iets meer dan zestig objecten, die met uitzondering van een viertal panden allemaal in negentiende eeuws traditionele of sober traditionele bouwstijl zijn opgetrokken.

De in Kessel-Dorp geïnvventariseerde objecten liggen aan de Markt, de Baarloseweg, de Dorpstraat, op het Kerkplein en langs de Baarskampstraat. Afgezien van het na de tweede wereldoorlog geheel herbouwde gemeentehuis zijn aan de Markt de volgende panden van belang: het grote herenhuis met binnenplaats op nr.7, het thans door een bedrijf in gebruik genomen woonhuis nr.31 en het voor de Belgische generaal Wolters gebouwde huis op nr.9.

Aan de Dorpsstraat vormen het tot electrotechnisch bedrijf verbouwde pand met gestucte neo-renaïssancistische elementen (nr.14), de pastorie uit 1934 (nr.13), de woningen op nr.32 en 34 plus de voorgevel van Zaal Maasoever (nr.14) de meest in het oog springende bebouwingseenheden.

Aan het Kerkplein ligt de reeds als rijksmonument aangemerkte neo-gothische RK-kerk van P.J.H. Cuypers uit 1869. Rond de kerk bevinden zich een drietal opmerkelijke objecten: het H.Hartbeeld uit het eerste kwart van deze eeuw, het lijkenhuisje op de begraafplaats (1916) en de oude pastorie (thans Openbare Bibliotheek) uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. Aan de Baarskampstraat onderscheiden zich de panden nr.5 en 27 enigszins van de overige bebouwing. De met elementen uit de neo-gothiek opgetrokken Molenkapel uit 1918 siert de Baarloseweg.

De kern Veers heeft bebouwing uit de MIP-periode langs de Beeselseweg, het Veersepad en Veers.

De meest in het oog springende elementen zijn de laad- en loswal aan de Maas, het negentiende eeuwse Veerhuis (Veers 1) en de schilderachtig gelegen bebouwing aan de Maaszijde van het Veersepad. Van groot belang is het in 1872 onder invloed van de Engelse neo-gothiek opgetrokken kasteel Oeverberg. Verder verdienen de dierenartspraktijk (nr.13, ca.1880), de huisartspraktijk (nr.11, ca.1875-1900) en de voormalige kapelanie (nr.5, ca. 1910) een aparte vermelding.

Te Kessel-Eik bevindt zich aan de Haagweg 62 een opvallende gesloten hoeve. Oijen heeft in de negentiende eeuwse hoeve de Euland een belangrijke vertegenwoordiger van bouwactiviteit uit de periode 1850-1940.

Maasbree

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Maasbree dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.

De gemeente Maasbree heeft in de periode van 1850 tot 1940 een groei doorgemaakt die gekarakteriseerd wordt door voornamelijk verdichting van de bebouwing langs de bestaande wegen. Het geven van een stedenbouwkundige typologie is daarom niet relevant. Het totale aantal geïnventariseerde panden en objecten in de gemeente Maasbree bedraagt ca. 140.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich voornamelijk in de beide kernen Maasbree en Baarlo m.n. langs de oude doorgaande wegen.

In de kern Maasbree bevinden zich de panden vooral langs de kern oost-west verbinding Dorpstraat-Westerlaan en de hierop aansluitende noord-zuid verbinding de Pastoor Leursstraat.

In de kern Baarlo is dit de bebouwing aan de oost-west verbinding Bong-Grotestraat-Marktstraat en Maasstraat, en de doorgaande noord-zuid verbinding de Napoleonsbaan en de hieraan vrijwel parallel lopende Veldstraat-Hoogstraat.

In de kern Maasbree verdienen enkele objecten aparte vermelding. Aan de Dorpstraat zijn dit de St. Aldegundiskerk uit 1900 van de Roermondse architect P. Cuypers in neo-gothische stijl, en het markante Huis van de Loo in een eclectische bouwstijl. De toegangspoort tot het kerkhof (Achter de Hoven) bezit neo-gothische elementen.

In de kern Baarlo verdient het pand Grotestraat 36 aandacht. Het betreft een monumentaal pand uit waarschijnlijk het laatste kwart van de vorige eeuw.

Aan de Maastraat bevinden zich een tweetal markante villa's van architect P. van Soest uit Baarlo t. w. de villa's Antonius en Wilhelmina, beide uit 1939. Aan deze straat staat eveneens het St. Josephklooster uit 1905 van de Roermondse architect H. Bartrams met lichte neo-renaissance elementen.

Architect Jac Grubben uit Blerick was verantwoordelijk voor het ontwerp van het LLTB gebouw aan de Maasstraat. Dit pand vertoont enige invloeden van de Nieuwe Zakelijkheid. De architecten Jac Grubben en A. Holten uit Blerick, een kern die tot 1940 bij Maasbree hoorde, hebben diverse panden in deze gemeente ontworpen.

J. Franssen uit Roermond ontwierp de voormalige kapelanie aan de Hoogstraat uit 1936. Het pand Baron van Erplaan 4 is eveneens een villa van architect P. van Soest uit Baarlo.

Kasteel Scheres aan de Napoleonsbaan uit ca. 1860 mag eveneens niet onvermeld blijven. Enkele bijbouwen van het monumentale kasteel de Berckt dateren uit de MIP periode.

Meijel

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Meijel dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.

In de periode van 1850 tot 1940 vond in de gemeente Meijel bebouwingsuitbreiding plaats door een zeer geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingen en verdichting langs bestaande wegen. Het geven van een stedenbouwkundige typologie is daarom niet relevant.

Het totale aantal geïnventariseerde objecten en "landschaps"-structuren in de gemeente Meijel bedraagt ca. 80. Dit aantal is vrij gering, hetgeen te wijten is aan de grote oorlogsschade die Meijel werd toegebracht in de nadagen van de tweede wereldoorlog.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich voornamelijk in de kern Meijel. Veelal betreft het woonhuizen en kleinere boerderijen in een sober traditionele stijl, zoals de panden aan de Kalisstraat, Molenstraat, Dorpsstraat, Steegstraat, Hoek, Donk, Hagelkruisweg en Heihorst. Met name aan de Kerkstraat, maar ook aan de Schoolstraat, Jan Truyenstraat en Heldensedijk zijn grote woonhuizen en enkele villa's uit de MIP-periode aangetroffen.

In het buitengebied werden enkele boerderijen geïnventariseerd, onder andere aan de Nederweerderdijk, Molenbaan, Vieruitersten, Roggensedijk, Busserstraat en Steeghsweg.

Enkele geïnventariseerde objecten en "landschaps"-structuren worden hier apart vermeld.

1. Het tot gemeenschapshuis verbouwde klooster aan het Alexanderplein uit de late 19de eeuw, gebouwd in een traditioneel ambachtelijke stijl met neo-gotische invloeden.
2. De oude jongensschool annex gemeentehuis aan de Schoolstraat uit 1914, gebouwd in een traditionele stijl met rijkere ornamentering.
3. Restaurant de Zwaan aan de Dorpsstraat (nr. 19) uit ca. 1910, gebouwd in een traditionele stijl met eclectische elementen.
4. De St. Wilbersput nabij de Brabantse grens is van belang in het kader van de cultuurgeschiedenis en staat reeds op de rijksmonumentenlijst.
5. De drie kanalen op Meijels grondgebied zijn van belang in het kader van de sociaal economische geschiedenis.

Nederweert

Naar aanleiding van de veldwerkresultaten kan de gemeentebescrijving van Nederweert met de volgende constatering afgerond worden. Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente bebouwinguitbreiding plaats door een geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingsstructuren en door de realisatie van aanzienlijke waterbouwkundige werken. Dientengevolge is het geven van een stedenbouwkundige typologie niet relevant.

In het kader van het MIP zijn in Nederweert ca. 285 objecten geïnventariseerd, verdeeld over diverse kernen. Getalsmatig ligt evenwel sterk de nadruk bij de kern Nederweert.

Het traditionalisme is een zeer rijk vertegenwoordigde bouwtrant in de gemeente Nederweert. Ruim 85% van de geïnventariseerde objecten behoort tot deze categorie. Uitzondering op deze regel vormen de veelal in neo-gotische trant opgetrokken bouwwerken met een religieuze bestemming.

Eclectische invloeden zijn aangetroffen in de oude pastorie aan de Schoolstraat 5, het notarishuis Aan Vijftien no.8, pand Kerkstraat 38, in het voormalige gemeentehuis en bij de adressen Kerkstraat 45-45a, allen te Nederweert.

Elementen van neo-rennaissance komen voor aan de Kerkstraat 64, art nouveau-invloeden aan de Kerkstraat 41-43 te Nederweert.

De waterbouwkundige en verdedigingswerken zijn bij de categorie functionalisme ondergebracht.

Diverse objecten verdienen een aparte vermelding. Daarbij is het typerend, dat deze zich door hun stijl en voormalige of huidige bestemming van de gangbare woonbebouwing onderscheiden. Ten eerste de waterbouwkundige werken. Nederweert werd in de periode 1850-1940 een knooppunt van waterwegen, nadat het Kanaal van Wessem naar Nederweert in 1929 op het samenvloeiingspunt van Zuid-Willemsvaart (1826) en Noordervaart (1853) was aangesloten.

Omstreeks 1923 werd de oude sluis 15 van de Zuid-Willemsvaart, destijds nog voorzien van een gebogen schutkolk en ophaalbrug, vervangen door een betonnen sluis met stalen sluisdeuren. Er werd een waterkrachtcentrale bijgebouwd ter verlichting van de sluis, de sluis in de Noordervaart en voor de electriciteitsvoorziening van de nabijgelegen nieuwe havenmeesters- en sluiswachterswoningen van Rijkswaterstaat. Sluis, woningen en waterkrachtcentrale vormen een waardevol geheel.

Op enkele locaties langs de Zuid-Willemsvaart (Rijksweg Zuid) bevinden zich bunkers van de voormalige Peel-Raamlinie. Thans fungeren zij als belangrijke getuigen van een donkere periode uit de recente geschiedenis.

Een derde categorie wordt gevormd door de religieuze bouwwerken van Nederweert: kerken, kapellen, pastorieën en kapelanieën. In de Schoolstraat te Nederweert bevinden zich een tweetal pastorieën. De eerste, op no. 5, en thans als woonhuis in gebruik, kenmerkt zich door een eclectisch beïnvloede architectuur. De huidige pastorie op no.2 werd in 1932 gebouwd naar een ontwerp van architect J.M. Stals te Stramproy.

Aan de Kapelaniestraat bevindt zich op de begraafplaats een opvallende neo-gothische kerkhofkapel. Daarnaast zijn er in de gemeente diverse veldkapellen aangetroffen: o.a. aan de Boldersdijk en de Velterstraat (Leveroy). Aan de Klaarstraat Zijweg te Ospel werd in 1907 een melkfabriekje uit 1893 getransformeerd tot een neo-gothische kapel. Ook Mildert beschikt over een kapel. Dit gebouwtje, gewijd aan de Onze Lieve Vrouw Van Rust, werd in 1912 gebouwd. In Schoor is de neo-gothische kapel uit 1916 in gebruik als bijkerk. Aan de Hoofstraat te Nederweert werd bij gelegenheid van een gouden bruiloft in 1905 een veldkapel opgericht.

In Leveroy bouwde de befaamde Sittardse architect Jos Wielders een kapelanie. Dit opmerkelijke pand stamt uit 1924. P.J.H. Cuypers bouwde tussen 1866-1868 de kerk aan de Lemmenhoek te Ospel. Dit neo-gothische kerkgebouw is onder nummer 30320 als rijksmonument geregistreerd.

Als schoolgebouw zijn de St. Lambertusschool aan de Schoolstraat 1 en de voormalige R.K. Bijzondere Lagere Meisjesschool van de architecten L. en J. Wagemans te Roggel vermeldenswaard.

In 1921 bouwde de Eindhovense architect L. Kooken, in Limburg bekend vanwege het ontwerp van het Peel-ontginningsdorp Griendtsveen, een gemeentehuis op de hoek van de Kerkstraat en de Burg. Greijmansstraat. Het pand heeft thans een kantoorbestemming.

Het landelijke aanzien van de gemeente Nederweert wordt versterkt door de aanwezigheid van een aantal molens en ontginningsboerderijen. Te Ospel werd in 1870 aan de huidige Korenbloemstraat een beltkoren-molen met ronde bovenkruier, genaamd "De Korenbloem" gebouwd. Dertig jaar daarvoor verrees aan Kreijel 15 de beltkorenmolen St. Joseph. Beide molens hebben de status van een beschermd rijksmonument. Daarnaast is er nog een derde molen aan het MIP-bestand toegevoegd: de beltkorenmolen Windlust uit 1872 op Roeven. Ook deze molen heeft een ronde bovenkruier.

Aan de Nederweertse Wetering werden op met water van de Zuid-Willemsvaart geïrrigeerde gronden een aantal opmerkelijke ontginningsboerderijen gebouwd. Aan de Wetering no.2 bevindt zich een hoeve met een voor Limburg weinig courante verschijningsvorm. Het ontwerp stamt van de Alkmaarse architect F.H. Ringers uit 1938. Deze hoeve kreeg de naam "de Wetering" en werd gebouwd in opdracht van de "Noord-Hollandsche Levensverzekeringsmaatschappij" te Alkmaar. Aan de Wetering 5 en 7 bevinden zich de Hubertushoeve en "De Landbouw", beiden van het langgeveltype en waarschijnlijk van iets oudere datum.

Behalve architecten van bovenregionaal belang als P.J.H. Cuypers, Jos Wielders, Jos. Franssen, L. Kooken en overheidsdiensten als Rijkswaterstaat en de Rijksgebouwendienst, zijn in Nederweert diverse architecten met een voornamelijk regionale werkkring actief geweest. J.M. Stals (Stramproy) en J. Wagemans (Roggel) zijn daarvan voorbeelden. Bouwkundigen als G. Coppen, P.J. Stultiens, H. Linssen, J. Schefers, J.H. Tindemans, J. Bloemers, J. Scheijven, L. Heijen, H. Janssen, J. Nijskens, W. Govaerts en M. Hendriks hebben in de onderzoeksperiode 1850-1940 diverse bouwwerken binnen hun eigen woongemeente gerealiseerd.

(vml. gemeenten) Neer/Roggel

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk kan de gemeentebescrijving van Neer/Roggel met de volgende opmerkingen afgerond worden.

Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente bebouwinguitbreiding plaats door een geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingsstructuren. Dientengevolge is het geven van een stedenbouwkundige typologie niet relevant.

In het kader van het MIP zijn in deze gemeente een kleine 90 objecten geïnventariseerd, vrijwel gelijk verdeeld over de voormalige gemeenten Roggel en Neer.

Met uitzondering van de neo-gothische stijlelementen in de Roggelse Petruskerk, de neo-renaissance invloeden in het voormalige molenaarshuis aan de Koppelstraat 50 te Roggel, de neo-gothische Martinuskerk te Neer, het expressionistisch beïnvloede woonhuis aan de Engelmanstraat 40 te Neer en het neo-gothisch kapelletje aan de Gendijk 2 te Neer, zijn al deze objecten opgetrokken in de negentiende eeuws traditionele of sober traditionele bouwstijl.

In de kern Neer is voornamelijk MIP-bebouwing geïnventariseerd langs de Engelmanstraat en de Napoleonsweg. Daarnaast in kleinere aantallen te Hanssum, langs de Kruisstraat, de Kanaaldijk, aan de Steeg, de Hammermolen, het Kerkplein en incidenteel aan het Kloosterpad, bij Gendijk, aan de Leudalweg, bij Ophoven en Vlaas.

Van groot belang is het sluisje in het tussen 1854 en 1861 gegraven afwateringskanaal, ook wel Neers kanaaltje genoemd. Daarbij hoort een in 1857 naar ontwerp van Rijkswaterstaat-ingenieur B. Ghijben opgetrokken sluiswachterswoning. In het kanaal zijn destijds drie sluizen aangelegd, maar de combinatie van sluis en woning verkeert te Neer relatief in de beste staat.

De Martinuskerk te Neer geniet rijksbescherming vanwege enkele interieurelementen, maar ook het kerkgebouw van de Roermondse architect Caspar Franssen verdient nadere aandacht.

Aan de Engelmanstraat onderscheiden zich diverse objecten van de overige bebouwing. Het voormalige laat-negentiende eeuwse gemeentehuis, gelegen in de luwte van Martinuskerk en het tegen de kerkhelling gebouwde buurpand (1818, rijksmonument) levert een wezenlijke bijdrage aan het bijzondere karakter van het Kerkpleintje. De markant geornamenteerde tussenwoning op nr. 20, het kantoor en de bedrijfsgebouwen van de oude Lindeboom-brouwerij nemen eveneens een bijzondere plaats in aan deze straat.

Langs de Neerbeek, aan de Hammermolen 27, bevindt zich het karakteristieke, gelijknamige Molengebouw dat in 1906 van haar waterrad ontdaan werd. De Napoleonsweg heeft in de MIP-periode met uitzondering van het schooltje van architect Caspar Franssen uit 1913 vooral een uitbreiding van de woonbebouwing ondergaan.

Ook van architect Franssen is het tot wooneenheden verbouwde St. Josephkloostertje met school uit 1910, gelegen aan het Kloosterpad. De verbouwing heeft aan het oorspronkelijke karakter van het klooster maar weinig afgedaan. Het jongenspatronaat aan de Leudalweg 5 (1933, architect M.A. Geelen te Neer) is eveneens een aparte vermelding waard.

In de kleine kern Hanssum tenslotte bevinden zich enkele objecten van industriëel-archeologisch belang. Op nr. 35 was eens het brouwhuis van Brouwerij Vennekens gevestigd. Aan de overzijde, op nr. 42, diende de kelder van het woonhuis als opslagplaats.

In Roggel is MIP-bebouwing geïnterpreteerd langs de Raadhuisstraat, Koppelstraat, Markt, Groenstraat, Kerkstraat, Kloosterstraat, Dorpstraat, Kerkveldweg, Mortel, Nijken, Neerderweg, Molenweg, Tramstraat, Kleine Laak en Blenkert. Dit in volgorde van de opgenomen aantallen.

Twee objecten genieten reeds rijksbescherming. De van oorsprong vijftiende eeuwse R.K.-kerk (opgenomen vanwege de uitbreidingen van 1853) aan de Markt 1 en de beltkorenmolen aan het Nijken 24 (1900, gerestaureerd 1946). Daarnaast verdienen diverse objecten nadere aandacht: het negentiende eeuwse herenhuis aan de Markt nr. 9 heeft een voorname uitstraling. Het voormalige postkantoor en het tot woonhuis verbouwde gemeentehuisje (Raadhuisstraat 1,3 en 9) zijn goede voorbeelden van traditionele architectuur uit het begin van deze eeuw.

Het pand aan de Raadhuisstraat 6 diende lange tijd als burgemeesterswoning. De gedeeltelijk van pleister- en stucwerk voorziene optrek onderstreepte de maatschappelijke status van de voormalige bewoners. Even na 1920 verzeen aan de Kloosterstraat een opmerkelijk kloostergebouw en een school. Het klooster verkeert goeddeels in authentieke staat en werkt als zodanig beeldbepalend. Roggel zou thans over een van de weinige gaaf bewaard gebleven Limburgse melkfabriekjes beschikken, als de directeurswoning niet voorzien was van een zware metalen rolpoort en de fabriek van een geheel vernieuwde poort in een witgepleisterde bouwlaag. Beter gesteld is het met de oude kapelanie aan de Dorpstraat 2, zij het dat niet alle vensterkozijnen ongeschonden de tand des tijds hebben doorstaan.

In de gemeente Roggel heeft vooral de in deze plaats gevestigde architect J.M.J. Wagemans zijn bouwkundige sporen nagelaten. Hij onderscheidt zich vooral door het ontwerp van vrijstaande villa's en landhuizen uit het laatste decennium voor de tweede wereldoorlog. Goede voorbeelden van zijn werk bevinden zich aan de Dorpstraat 1, Raadhuisstraat 17, de Groenstraat 5 en de Koppelstraat 60.

In de kern Neer is de naam van de locale aannemer M.A. Geelen met diverse panden uit de eerste helft van de twintigste eeuw verbonden.

Sevenum

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Sevenum dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.

Tussen 1850 en 1940 vond in de kern Sevenum een duidelijke toename van de bebouwing plaats, langs de diverse doorgaande wegen was nieuwe bebouwing ontstaan o.a. aan de Maasbreeseweg. Elders vond een meer geleidelijke invulling van de bestaande nederzettingsstructuren en verdichting langs bestaande wegen plaats.

Het geven van een stedenbouwkundige typologie wordt niet relevant geacht. Het totale aantal geïnventariseerde objecten in de gemeente Sevenum bedraagt 128.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich met name in de kernen Sevenum en Kronenberg.

In de kern Sevenum werden o. a. aan de Raadhuisstraat, Raadhuisplein en Markt een aantal woonwinkelpanden en enkele landhuizen geïnventariseerd. Aan de Peperstraat staan o. a. een tiental panden in een eenvoudige traditionele stijl uit de jaren twintig en dertig met een woonbestemming. Langs de Steeg, de doorgaande weg richting Kessel werden diverse panden geïnventariseerd met een agrarische bestemming. Langs de Maasbreeseweg werd het grootste aantal panden opgenomen in de inventarisatie t.w. 16 veelal vrijstaande woonhuizen uit de eerste decennia van de twintigste eeuw.

Vermeldenswaard in de kern Sevenum is de laat negentiende eeuwse kerkhofpoort aan het Raadhuisplein. Het magazijn van de boerenbond Sevenum -America aan de Molenstraat. Dit bedrijfspand verkeert in een nog vrijwel authentieke staat. De pastorie aan de Kerkstraat, deze bevat neo-classicistische elementen. De kapelanie aan dezelfde straat is het werk van de Blerickse architect A.J. Rats en wordt gekenmerkt door lichte invloeden van het zakelijk expressionisme. Aan de Grubbenvorsterweg ligt de Hoeve Rosa-Heide uit 1910. Deze boerderij van het hallehuis-type vertoont elementen van neo-renaissance. Aan de Maasbreeseweg nummer 25 ligt een monumentaal vrijstaand pand met een opvallende variatie in materiaalgebruik en kleurschakering.

In de kern Kronenberg is de kerk uit 1931 van architect H. Valk met de trapgevels het meest in het oogspringend. Het woonhuis aan de Simonsstraat nummer 2 met rieten dak is eveneens vermeldenswaard. In deze kern werden voorts o.a. aan De Hees een aantal panden uit de jaren twintig en dertig in de inventarisatie opgenomen.

In het buurtschap Evertsoord werd het voormalige klooster Maria-Ter Peel geïnventariseerd. Thans is dit gebouw als open penitentiare inrichting in gebruik.

Het relatief grote aantal kapellen, een zevental, dat in deze gemeente werd aangetroffen is vermeldenswaard.

In het buitengebied tenslotte werden diverse boerderijen geïnventariseerd o.a. de herenboerderij aan de Renkensstraat nummer 24.

Venray

De inventarisatie van jongere bouwkunst in de gemeente Venray heeft in de eerste plaats twee opmerkelijke complexen van bijzondere waarde opgeleverd: "St. Servatius" en "St. Anna".

A Complex "St. Servatius"

Het gebied, tegenwoordig officieel genaamd Psychiatrisch Centrum Venray Vincent van Gogh, beslaat een oppervlakte van ca. 28 hectare tussen Venray en Oostrum. De begrenzingen worden gevormd door de Stationsweg (in het noorden), de Oostsingel (westen), de Henri Dunantstraat (zuiden) en de St. Servatiusweg (in het oosten). De paviljoens zijn in een groene omgeving gesitueerd. De van oorsprong psychiatrische inrichting voor uitsluitend mannelijke patiënten werd tussen 1905 en 1907 gesticht door de Broeders van Liefde uit Gent. De Belgische architect Henri van der Plas leverde de ontwerpen. De bouwstijl van de diverse paviljoens varieert van neobarok en neo-rennaissance tot traditionalisme. De bouwwerken zijn veelal twee bouwlagen hoog, opgetrokken in rode baksteen en worden afgesloten door schilddaken. Steeds terugkerende karakteristieke elementen zijn de rondboogvormige vensters en de (geboogde) vensterstrekken en speklagen in gele en geglazuurde blauwe baksteen. Een aantal paviljoens is nog in originele stijl, hoewel de interieurs veelal werden gerenoveerd.

In drie fasen werd op St. Servatius nieuwbouw uitgevoerd, waarvoor een aantal oude paviljoens moest worden gesloopt. De eerste renovaties werden gedaan in de jaren '20, naar ontwerpen van architect Jos. Bekkers.

De stedenbouwkundige opzet van St. Servatius bestaat uit paviljoenbouw in een groene omgeving. Ieder paviljoen herbergde een aparte functie. De positie van de diverse paviljoens ten opzichte van elkaar was vastgelegd in een plattegrond, die er als volgt uitzag. De entree lag aan de Stationsweg. Het hoofdgebouw herbergde de administratie (de directeurs- en secretariskamer en zeven spreekkamers), daarachter de kerk/kapel met kruisvormig grondplan en twee gangen die om de kerk heen naar de keukendienst voerden. Acht paviljoens (voornamelijk voor rustige- en halfrustige patiënten) in de directe nabijheid van het hoofdgebouw waren via glazen (!) corridors verbonden met de keuken. In de losse paviljoens achter op het terrein werden de ernstiger zieken en woeligen verpleegd. Ieder paviljoen had aan de zuidzijde zijn eigen groenaanleg/park. Geheel achteraan (in de zuidoosthoek van het terrein) lagen de boerderij annex werkhuizen, in de zuidwesthoek van het terrein bevonden zich een barak, een lijkhuis en een slachterij. De restanten van het complex heden ten dage bevinden zich voornamelijk op de oostelijk helft van het terrein.

De resterende paviljoens uit de oorspronkelijke periode kunnen worden bestempeld als objecten in een bouwstijl, die zich onderscheidt door een Belgische (Franse?) invloed en door het gebruik van neo-re-naissancistische en neo-barokke elementen. Met name 'Paviljoen G' (met zijn barokachtige hoekkoepels) is een markant en fraai gebouw uit de oorspronkelijke periode. Dit paviljoen is reeds opgenomen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Naast stedenbouwkundige en architectonische kwaliteiten geven de bouw en de bedrijfsvoering van St. Servatius uitdrukking aan een sociaal-culturele ontwikkeling, die inzette in de late 19e eeuw, en waarin de behoeftige medemens - waaronder ook de psychiatrische patiënt - een belangrijker plaats in de samenleving werd toebedeeld.

De betekenis van St. Servatius is ook van belang in relatie met St. Anna, de oorspronkelijk vrouwelijke pendant van St. Servatius, daterend uit 1908-1911. Tezamen hebben deze inrichtingen grote invloed gehad op de stedenbouwkundige ontwikkelingen van Venray: ze markeren de Oostsingel (St. Servatius) en de Noord-singel (St. Anna).

Door hun bestemming en aanzienlijke omvang gelden ze bovendien als functionele en ruimtelijke dominant in het westen en noorden van de stad Venray.

St. Servatius heeft zijn authenticiteit in redelijke mate bewaard. De stedenbouwkundige opzet van de paviljoens is nog in zekere mate herkenbaar in de huidige aanleg. Wat architectuur betreft tasten de naoorlogse nieuwbouwen de gaafheid van het complex aan.

De zeldzaamheid van St. Servatius schuilt met name in de stedenbouwkundige kwaliteiten van het ontwerp (en de bouw): de voor Nederland zeer vroege toepassing van paviljoenbouw ten behoeve van de verzorgende sector. Paviljoenbouw hield scheiding van functies in, waardoor een efficiëntere en meer hygiënische bedrijfsvoering mogelijk werd. De architectuur van de paviljoens uit de oorspronkelijke periode dragen in aanzienlijke tot grote mate bij aan de zeldzaamheid van dit gebied. Eens, in het begin van deze eeuw, was het complex hét voorbeeld voor psychiatrische inrichtingen.

B Complex "St. Anna"

Het gebied, tegenwoordig officieel genaamd Psychiatrisch Centrum Venray Vincent van Gogh, beslaat een oppervlakte van ca. 58 hectare die begrensd wordt door de Overloonseweg (in het westen), de Noordsingel (in het zuiden), de Dr. Kortmannweg (oosten) en de Bosweg (noordoosten en noorden). De adressen bevinden zich aan de St. Annalaan, nrs. 1 tot en met 5. De gebouwen zijn in een parkachtige omgeving gesitueerd. In het begin van deze eeuw werd deze van oorsprong psychiatrische inrichting voor uitsluitend vrouwen gesticht door de Zusters van Liefde van Gent. Een -uiteraard- Belgische staf van architecten, opzichters en aannemers werd aangetrokken voor het realiseren van het enorme project. De Belgische architect Jos. Hache (of Haché) leverde de ontwerpen (1907). De bouwstijl van het hoofdgebouw met zusterhuis en keuken, de afzonderlijke paviljoens, een zich achter het hoofdgebouw bevindende villa en de vier dokterswoningen aan de St. Annalaan vertoont veel eclectische elementen, de kapel met het mortuarium zijn in neo-gothische stijl gebouwd en de boerderij in een sober traditionele bouwstijl. Tussen 1908 en 1911 werd het gesticht gebouwd. De ontwerpen (uit 1907) waren overigens niet nieuw: het waren enigszins aangepaste en verbeterde versies van ontwerpen voor een soortgelijk gesticht, zoals gebouwd in Melle (België). Het gebouwencomplex heeft veel oorlogsschade geleden. De paviljoens werden alle vrijwel geheel verwoest, zodat ze na de oorlog door nieuwbouw werden vervangen.

De eveneens verwoeste villa achter het hoofdgebouw werd opnieuw opgebouwd in dezelfde stijl. Mettertijd verrezen tevens diverse nieuwbouwen op het terrein, zoals twee nieuwe paviljoenen ten behoeve van huisvesting voor bejaarden. Het park is tegenwoordig op gezette tijden opengesteld voor publiek.

De stedenbouwkundige opzet van St. Anna behelst paviljoenbouw in een parkachtige aanleg. De toegangsweg is de St. Annalaan, die via de vier dokterswoningen naar het hoofdgebouw voert. Het hoofdgebouw, waarin de functies directie en administratie zijn gevestigd, ligt aan een ovaalvormig grasveld. Aan dit gebouw zijn tevens het zusterhuis, de keuken en de kapel met het mortuarium verbonden. De paviljoens herbergen de woonfunctie en liggen achter het hoofdgebouw, aan een enigszins lineair patroon van paden. De boerderij, die voor een deel in de voedselproductie moest voorzien, bevindt zich achteraan, in de noordwestelijke hoek van het terrein. De parkachtige omgeving diende tot rust (ontspanning) van de patiënten.

De resterende bebouwing uit de oorspronkelijke periode bestaat uit objecten die kunnen gelden als specimen van een eclecticismische, neo-gothische dan wel traditionalistische bouwstijl.

Naast stedenbouwkundige en architectonische kwaliteiten geven de bouw en de bedrijfsvoering van St. Anna uitdrukking aan een sociaal-culturele ontwikkeling, die inzette in de late 19de eeuw, en waarin de behoeftige medemens - waaronder psychiatrische patiënten - een belangrijker plaats in de samenleving werd toebedeeld.

De betekenis van St. Anna is ook van belang vanwege de relaties met St. Servatius, de oorspronkelijk mannelijke pendant van St. Anna, daterend uit 1905-1907. Tezamen hebben deze inrichtingen grote invloed gehad op stedenbouwkundige ontwikkelingen van Venray: ze markeren de Noordsingel (St. Anna) en de Oostsingel (St. Servatius). Door hun aanzienlijke omvang en hun bestemming gelden ze bovendien als ruimtelijke en functionele dominant in respectievelijk het noorden en westen van de stad Venray.

St. Anna heeft haar authenticiteit in redelijke mate bewaard. De stedenbouwkundige opzet is nog in eniger mate herkenbaar in de huidige aanleg. De na de oorlog opnieuw gebouwde paviljoens en de latere invullingen vormen niet te negeren aantastingen van de architectonische gaafheid.

De zeldzaamheid van St. Anna schuilt met name in de stedenbouwkundige kwaliteit van het gebied: de vroege (1908-1911) toepassing in Nederland van paviljoenbouw ten behoeve van de verzorgende sector. Paviljoenbouw hield scheiding van functies in (o.a. directie, wonen, ontspanning), waardoor een grote stap voorwaarts werd gezet in de richting van een efficiëntere bedrijfsvoering en betere hygiëne. De door nieuwbouw ten dele aangetaste architectuur draagt in kleinere mate bij aan de zeldzaamheid van dit gebied.

Overige aandachtspunten

In de gehele gemeente Venray werden in het kader van het MIP ca. 300 objecten (waaronder ook dubbelwoonhuizen, straatwanden en complexen) geïnventariseerd. Naast de twee complexen St. Anna en St. Servatius heeft de gemeente Venray een aanzienlijk aantal objecten uit de periode 1850-1940 dat extra aandacht verdient. In het hiernavolgende worden deze per kern genoemd. Van deze 'aandachtspunten' zijn verschillende objecten reeds opgenomen op de rijksmonumentenlijst, danwel op een gemeentelijke lijst.

In de kern Venray heeft de bebouwingsontwikkeling tussen 1850 en 1940 voornamelijk plaatsgevonden door middel van verdichting van de bestaande structuren en invullingen tussen de bestaande bebouwing. Er is MIP-bebouwing aangetroffen aan de volgende straten: Hoenderstraat, Langeweg, Schoolstraat, Julianasingel, Kruisstraat, Langstraat, Oude Oostrumseweg, Ch. Ruysstraat, St. Odastraat, Henseniusstraat en -plein, Paterslaan, Maasheseweg, Dr. Kortmannstraat, Marktstraat, Pr. Bernardstraat, Mgr. Nolenslaan, Kerkpad, Akkerweg, Bongerdstraat, Tuinstraat, Landweertweg, Gasstraat, Heuvelstraat, Bonte Koestraat, St. Jozefweg, Ambachtstraat en Overloonseweg. Aparte vermelding verdienen de panden aan de volgende straten:

Vele panden aan de Stationsweg (de weg van het station te Oostrum en het centrum van Venray) dateren uit de MIP-periode. Zeer fraai zijn: de grote woonhuizen (huisnrs. 10, 15 en 22) in een traditionele stijl met neo-rennaissance elementen van omstreeks de eeuwwisseling, de villa (huisnr. 65) met neo-rennaissance elementen uit 1905, en twee landhuizen (nrs. 33 en 43) in traditionele stijl uit resp. 1930 en 1926 van architect Alb. Martens. Door de grote hoeveelheid MIP-panden aan deze weg, zou de Stationsweg voorgedragen kunnen worden als aandachtsgebied op gemeentelijk niveau.

Leeuwstraat 2: woonhuis en brouwerij De Gouden Leeuw uit de late 19e eeuw in een traditioneel-ambachtelijke bouwstijl

Raadhuisstraat 2: het statige eclecticistische herenhuis (onder andere geboortehuis van de bekende mgr. H. A. Poels), gebouwd ca. 1850 en verbouwd tussen 1903 en 1905

St. Antoniusstraat 1: het voormalig college van de Franciscanen uit 1854 in een traditionele bouwstijl, in 1922 grondig verbouwd door J. Kayser uit Venlo

Oostsingel 14: landhuis met apotheek en bibliotheek " 't Stepke" uit 1940, door architect B. Hendrix uit Venlo

Patersstraat 60/62 en Paterslaan 2: pand (nu woonhuis-apotheek) uit de tweede helft van de 19e eeuw in een traditioneel-ambachtelijke stijl

Beukenlaan 1: voormalig klooster Beukenrode uit 1926 van architect J. Kayser in een traditionele stijl met op de

Leunseweg 3: de kerk van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten van dezelfde architect in een verzakelijke neo-gothische stijl

Leunseweg 2a: voormalig klooster uit 1854 in een traditioneel-ambachtelijke stijl met neo-renaissance elementen en

Leunseweg 2b: het gymnasium van architect J. Kayser uit 1922 in traditionele stijl

Grote Markt 1: het voormalig raadhuis van architect Joh. Kayser in neo-renaissancestijl uit 1885

Eindstraat 8: een groot woonhuis (nu museum) door architect P. J. H. Cuypers uit 1860 in een traditioneel-ambachtelijke stijl

Eindstraat 18: het St. Jozefklooster uit de laat 19e eeuw met een neo-romaanse kapel van architect Groenendaal erbij uit 1905

In de kern Oostrum behoeft het oorspronkelijk noviciaat met kapel "Nieuw Spraeland" aan de Wanssumseweg 12 nadere aandacht. De architect was Jos Bekkers en de architectuur bevat neo-gothische elementen. Andere MIP-bebouwing bevindt zich aan de volgende straten: Mgr. Hanssenstraat, Geysterseweg, Oosterthienweg, Broekhuizerstraat, Stationsweg, Oirloseweg, Pauwweg, Zandhoek, Deputé Petersstraat en Hoofdstraat.

In de kernen Oirlo (MIP-bebouwing aan de Hoofdstraat, Oirloseweg en Castenrayseweg), Leunen (Horsterweg, Brienshoekweg, Albionstraat, Kapelweg, Leunseweg, St. Catharinastraat en Kraaksepas), Smakt (St. Jozeflaan) en Veulen (Veulenseweg) bevonden zich geen panden van uitzonderlijke kwaliteit, met uitzondering van de kerk te Leunen die reeds rijksmonument is.

In Merselo bevindt zich aan Grootdorp 93 de windmolen "Nooit Gedacht" uit 1867 in traditioneel-ambachtelijke stijl, aan de Sportlaan 10 de St. Petrusmolen uit 1856,

en aan Kleindorp 2 de Johannes de Doperkerk van architect Joh. Kayser in neo-gotische stijl (uit 1890, oudste bouwdelen uit de 16e eeuw). Aan Rozen-
daal bevindt zich de ballonzuil, een gedenkteken
midden in het bos.

Ook het oude ziekenhuis uit 1933 aan de Merseloseweg
130, in een bouwstijl met zakelijk expressionisti-
sche elementen, verdient nadere aandacht.

De St. Matthiaskerk aan de Horsterweg 55 in Casten-
ray is van de architecten C. en J. Franssen uit 1910
en is gebouwd in neo-gotische stijl. Verdere MIP-
panden liggen aan de Matthiasstraat, Lollebeekweg,
Roffert en Tunnelweg.

In Heide tenslotte liggen MIP-panden aan Volen (nr.
7 is een grote boerderij in traditionele stijl uit
ca. 1930), Ysselsteynseweg, Spiekert, Lemmenweg,
Deurnseweg en Heidseweg (nr. 74 is een fraai woon-
huis in traditionele stijl uit 1928).

Op het grondgebied van de gemeente Venray bevindt
zich een gedeelte van de zgn. Peel-Raamstelling, een
verdedigingslinie bestaande uit een aantal kazemat-
ten en daterend uit de periode 1934-1940. Deze zijn
gelegen nabij de provinciegrens met Noord-Brabant.
Als onderdeel van een gaaf en samenhangend voorbeeld
van een verdedigingslinie van deze grootte is deze
zeer zeldzaam zo niet uniek voor Nederland te noe-
men.

Tenslotte kunnen drie architecten van lokaal belang
worden genoemd, die met name in de periode 1910-1940
veel gebouwen hebben ontworpen: Alb. Martens, L.
Wijnhoven en H. Oudenhoven (vanaf de jaren '20).

Weert

Bijzondere gebied spoorwegcomplex

De inventarisatie van de gemeente Weert heeft een
bijzonder gebied opgeleverd: het spoorwegcomplex.

A. Bijzonder gebied spoorwegcomplex Weert

Algemene karakteristiek

Dit bijzondere gebied omvat de volgende samenstel-
lende delen: de spoortunnels aan de Straevenweg/Lou-
is Regoutstraat, aan het Stationsplein/Julianalaan
en aan de Maaseikerweg; het spoorwegtalud tussen de
hiervoor genoemde tunnels; het stationsgebouw; het
perron met bijgebouwen en overkapping;

de spoorwachterswoning, Drakesteijn 2; de locomotiefloods, Drakesteijn 4. Het geheel is gebouwd c.q. aangelegd in de jaren rond 1913.

In dat jaar namelijk kwam de aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Weert gereed, die in laatstgenoemde plaats aansloot op de verbinding Antwerpen-Roermond-Mönchen Gladbach van de maatschappij Grand Central Belge. De nieuwe spoorlijn werd op een enkele meters hoge, vrij lange spoordijk vlak langs de stad gelegd, met het oog op de overbrugging van de Zuid-Willemsvaart. Voor deze spoordijk werd tussen 1910 en 1913 op de Boshoverheide zand afgegraven. Daarna resteerde een waterplas, die tot op heden bekend staat als het recreatiegebied "De IJzeren Man".

De spoordijk noopte tot de aanbouw van enkele spoor-tunnels, waarvan de tunnel aan het Stationsplein het meest tot de verbeelding spreekt. Deze is opgetrokken in gele verblendsteen en granietblokken. De tunnelboog is een met staal versterkte boogconstructie en heeft een ventilatie-opening met zicht op de perronoverkapping.

Het station is een ontwerp van Ir. G.W. van Heukelom, ligt links van de as van de Stationsstraat, aan de voet van de spoordijk en is via een tunneltrap met troggewelf met het perron verbonden. Ook het station (met twee dienstwoningen) is opgetrokken in baksteen en graniet. Het stationsinterieur is van opmerkelijke kwaliteit. De loketten in de centrale hal zijn voorzien van tegeltableaux met opschriften als "Plaatskaarten 1e en 2e klasse", "Kilometerboekjes" en "Plaatskaarten 3e klasse"; de wanden zijn uitgevoerd in groene, rode en geel geglazuurde baksteen, de hal is voorzien van een betonnen cassetteplafond en de tunneltrap is van graniet.

Op het perron bevinden zich een drietal bijgebouwen, een ventilatie-opening voor de grote tunnel en een overkapping van 200 meter lengte. Deze kap steunt op een staalskeletconstructie, bestaand uit twintig poortspanten en acht cremonaliggers van 200 meter lengte. Het geheel is vervaardigd door IJzergieterij Machinefabriek Ensink en Zn. te Hilversum.

De voormalige spoorwachterswoning is een traditioneel ontwerp met een kubisch grondplan en ligt eveneens op de spoordijk. Daarnaast bevindt zich een zeer bijzondere en zeldzame locomotiefloods. Het is een loods met een polygonale vorm. De hoofdconstructie bestaat uit zes afgeronde kniespanten, met daartussen bakstenen gevelvelden voorzien van ijzeren stijl- en regelwerk. De draaischijf aan de voorzijde is verdwenen. De loods dreigt op korte termijn ten prooi te vallen aan de slopershamer.

* Stedebouwkundige kwaliteit

De aanleg van spoorwegen is een van de typerende stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940. De spoortunnels, stationsgebouwen en het perron met overkapping zijn van aanzienlijke architectonische kwaliteit. De locomotiefloods is vanwege haar constructie en verschijningsvorm zeer opmerkelijk te noemen.

* Historische betekenis

De structuur, bestemming en verschijningsvorm van het spoorwegcomplex is sterk verbonden met en geeft duidelijk uitdrukking aan een sociaal-economische ontwikkeling, die Weert uit haar negentiende eeuwse isolement verlostte. In 1913 begon een periode waarin Weert een stedelijk karakter kreeg en als verkeersknooppunt uitgroeide tot "de Poort van Limburg".

* Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De betekenis van het spoorwegcomplex is eveneens groot vanwege de ruimtelijke relaties met de omgeving. De spoordijk heeft sedert 1913 in hoge mate de Weertse stedebouwkundige ontwikkeling bepaald. In de periode tot 1940 werd namelijk de aldus tussen Zuid-Willemsvaart en spoordijk gecreëerde driehoek rond het oude stadje en aan weerszijden van de Biest volgebouwd. De spoordijk heeft daarbij sterk richting gevend gewerkt en een begrenzende functie gehad.

Het spoorwegcomplex is met name vanwege de hoogte van de spoordijk zeer markant aanwezig in het stadsbeeld en is een sterke ruimtelijke en functionele dominant in het geheel van de Weertse stadsbebouwing.

* Gaafheid

Het spoorwegcomplex heeft haar authenticiteit in hoge mate bewaard. De locomotiefloods verkeert als enige in een slechte bouwkundige staat. Het oude draaiplateau aan de voorzijde is verdwenen. Het gebouw heeft geen functie meer en dreigt om die reden op korte termijn gesloopt te worden.

* Zeldzaamheid

Een spoorwegcomplex als het Weertse is zeldzaam, zeker in Limburg. Het stationsgebouw, de perrons met overkapping en de locomotiefloods zijn zelfs van meer dan regionale waarde.

Overige aandachtspunten

Singelbebouwing

Deze bebouwing bevindt zich aan de Emmasingel, de Wilhelminasingel, de oostzijde van het Bassin (nos. 14, 15 en 16), aan Langpoort 1, Stationsstraat 1, Maaspoort 2, Molenstraat 1 en 7 en St. Hiëronymusstraat 1.

De Weerter singelbebouwing heeft geen uitgesproken stedelijk karakter. Zo is er nauwelijks sprake van een aaneengesloten bebouwing in meerdere bouwlagen. De (half)vrijstaande herenhuisbebouwing is hier een dominant verschijnsel.

Toch bieden deze singels een bijzondere aanblik. Na het slechten van de wallen in de loop van de negentiende eeuw bleef er een "halve" gracht intact, waarop pas in 1932 de huidige singels werden aangelegd. Dit heeft ertoe geleid dat men in de regel op de binnenring van de singel de bebouwing uit het begin van de twintigste eeuw aantreft, met vele latere invullingen. Langs de buitenring bevindt zich voornamelijk bebouwing uit de jaren dertig van deze eeuw, een oudere straatwand langs de Emmasingel uitgezonderd.

De meest courante bouwstijl op de singels is het traditionalisme. Bij de oudere bebouwing uit het begin van deze eeuw treft men op beperkte schaal invloeden van neo-rennaissance en eclecticisme aan. De traditionele panden uit de jaren dertig zijn veelal ontworpen door plaatselijke architecten, zoals W.C. Rooijackers, P.H. Weegels en P. Stultiens. Enige speciale aandacht verdienen Huize Walburg (Emmasingel 32, in 1908 opgetrokken in Engelse landhuisstijl), de tot huisartspraktijk verbouwde negentiende eeuwse fabriek aan de Emmasingel 12 en de makelaardij uit 1913 aan de Emmasingel 55. Verder "Ons Sonnehuys" aan de St. Hiëronymusstraat 1, dat in 1932-3 door de Bredase architect Herbers voor de Weerter fabrikant Jac. Beeren werd gebouwd.

Jos Wielders uit Sittard ontwierp in 1938 de zeer opmerkelijke dokterswoning aan de Emmasingel 93. Daarbij maakte hij gebruik van de vormtaal van het Nieuwe Bouwen, een stijl die uniek is voor de Weerter singels.

Het Waaghuis aan de Langpoort 1 werd in 1920 gebouwd, in neo-rennaissancestijl.

De aanleg van singels op gedempte grachten en geslechte stadswallen is een belangrijke uiting van stedenbouwkundige uitleg in de periode 1850-1940. In Weert heeft zich deze ontwikkeling in fasen voltrokken en is daardoor pas tegen het eind van de onderzoeksperiode voltooid. De schakering aan bouwstijlen uit deze periode blijft daardoor relatief beperkt. De singelbebouwing heeft haar authenticiteit in redelijke mate bewaard.

Op enkele plaatsen zijn na-oorlogse invullingen doorgedrongen in de oorspronkelijke bebouwing. Denk hierbij aan het nieuwe ziekenhuis en de recente woningbouw aan de Emmasingel, plus de grootschalige winkelvoorzieningen aan de Wilhelminasingel. De Weerter singels onderscheiden zich door hun ontstaansgeschiedenis en hun relatief late bebouwingsontwikkeling. De bebouwing, grotendeels in een een traditionele jaren dertig-stijl, draagt slechts in ten dele bij aan de zeldzaamheid van het gebied.

Overige bebouwing

Ook buiten het spoorwegcomplex en de singels heeft de gemeente Weert een betrekkelijk grote hoeveelheid bebouwing uit de periode 1850-1940.

De bebouwingsontwikkeling heeft zich globaal gezien op twee manieren voltrokken. De stedelijke driehoek, die door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart (1826) en de spoorlijn Eindhoven-Weert (1913) ontstond werd in deze periode langzaam volgebouwd. Buiten deze driehoek kan men de ontwikkeling van Weert beschouwen als een verdere invulling van reeds bestaande lineaire structuren langs de oude uitvalswegen. De Kerkstraat te Keent en de Maaseikerweg tussen Moesel en Graswinkel illustreren deze laatste ontwikkeling zeer goed.

Voor de eerstgenoemde stedelijke driehoek is het maken van een stedenbouwkundige typologie dientengevolge relevant.

In de hele oude binnenstad is op aanzienlijke schaal bebouwing uit de periode 1850-1940 geïnventariseerd. Opmerkelijke objecten zijn o.a. de voormalige winkelpanden van De Gruyter in Nieuwe Bouwen-stijl (1934) aan de Korenmarkt, het eclectische voormalige woonhuis met koffiëbranderij en koetshuis uit 1876 en 1888 aan de Oelemarkt 8-10, kledingwinkel Dean aan de Langstraat 41 (ca. 1905, Art Nouveau-stijl), het pakhuis als restant van de voormalige blikwaren-fabriek Grein aan de Kromstraat (1897), etc. Alle hierboven genoemde panden genieten gemeentelijke bescherming.

De Maasstraat als zodanig heeft in beide straatwanden diverse panden in eclectische en traditioneel(-ambachtelijke) stijl uit de tweede helft van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw die de aandacht verdienen en vaak ook op de gemeentelijke monumentenlijst zijn geplaatst.

Het stadsdeel Fatima (tussen de Industriekade, de Houtstraat, de Parallelweg, Stationsstraat, Wilhelminasingel en Bassin) kenmerkt zich vooral door industriële bebouwing en woningbouw op sociale grondslag.

De meest opmerkelijke industriële objecten bevinden zich langs de industriekade, met als hoogtepunt de zeer vroege hoogbouw van de meelfabriek van de Venne, gebouwd vlak na de eeuwwisseling door architect Postma te Deventer.

Sociale woningbouw treft men verdeeld over diverse kleine groepen aan in de volgende straten:

- Coenraad Abelsstraat 17 t/m 25 oneven; Looimolenstraat 33 t/m 59 oneven en Fatimalaan 23 t/m 31 oneven. Het betreft in totaal 24 woningen in traditionele stijl met licht expressionistische invloeden, ca. 1928;
- Looimolenstraat 24 t/m 42 even. Tien traditionele woningen, ca. 1928;
- Spoorstraat 2 t/m 32 even en Coenraad Abelsstraat 41 t/m 47 oneven. Twintig traditionele woningen, ca. 1926;
- Nieuwstraat 17 t/m 23, 25 t/m 67, Tuindorpstraat 2, Kanunnikenstraat 2, Molenveldstraat 10-56, 11-37. Een ontwerp voor 62 arbeiderswoningen en vier winkelhuizen uit 1940 in traditionele stijl door het bureau P.W. Duyn jr. te Maasniel;
- Looimolenstraat 11-21a oneven. Elf objecten, traditioneel, 1932;
- Nieuwstraat 42-56, 58, 60-74 even. Achtentwintig woningen, traditioneel, ca. 1935.

De stadswijk die zich aan weerszijden van de Biest tot aan de Zuid-Willemsvaart uitstrekt, kenmerkt zich daarentegen voornamelijk door (half)vrijstaande herenhuis- en villabebouwing uit de eerste helft van de twintigste eeuw. De Art Nouveau-villa "Christine" aan de Biest no.10 behoort tot de meest opmerkelijke panden uit dit deel van de stad.

De MIP-bebouwing zuidoostelijk van de Emmasingel, met name langs de St.Paulus- en St.Hiëronymusstraat, bestaat uit (half)vrijstaande herenhuisbebouwing uit de jaren dertig en sluit als zodanig goed aan op de singels.

Zuidwestelijk van de stad met haar nieuwe ringbanen ligt de Van Horne-kazerne. Dit militaire complex, dat ook bekend staat als de Koninklijke Militaire School, dateert uit de jaren 1938-39 en is gebouwd naar een ontwerp van de kapitein der Genie Boost, die in de jaren dertig meerdere kazernes volgens een standaardconcept heeft ontworpen. Verder behoort tot de Weerter militaire infrastructuur de betonnen kazemat van de Peel-Raamstelling langs de Zuid-Willemsvaart (1939-40), ter hoogte van Noordkade 13.

Weert is een gemeente met diverse waardevolle windmolens, waarvan de meesten reeds rijksbescherming genieten, ook als zij in de periode 1850-1940 gebouwd zijn. Bijvoorbeeld: de windmolen Wilhelmus Hubertus aan de Hushoverweg 30 (1900), de molen aan de Kerkstraat 245 te Keent (1911),

de molen aan de Neelerweg te Laar (1903), de windmolen St. Anna aan de Tungelerdorpstraat 51 (1870) en de windmolen aan de Suffolkweg 26 (1883).

Op het gebied van de religieuze bebouwing verdienen de R.K.-kerken van Keent, Swartbroek en Altweerderheide een aparte vermelding. De eerste werd door de Maastrichtse architect Alphons Boosten gebouwd in 1940, de tweede door Venlonaar Jules Kayser in 1924. De kerk van Altweerderheide is een ontwerp van de Roermondse architecten J. en P. Cuypers uit 1937. De neo-gothische St. Donatuskapel te Hushoven (XX a) is een belangrijk specimen van religieuze bouwkunst in het Weerder buitengebied.

Andere belangwekkende objecten in het buitengebied zijn sluis 16 aan de Zuid-Willemsvaart uit 1934 en de oude kleipijpoven van Trumm-Bergmans aan de Noordkade 52. Deze laatste geniet bescherming als gemeentelijk monument. Verder heeft de inventarisatie buiten de ringbanen voornamelijk geresulteerd in een bestand met traditionele bouw, in de regel ontworpen door architecten die vooral in hun eigen directe omgeving actief zijn geweest.

NOTEN

- 1) Handboek der Geografie, blz. 137 e.v.
- 2) De bodem van Limburg, blz. 9 e.v.
- 3) Handboek der Geografie, blz. 28 e.v.
- 4) Geschiedenis van de landbouw in Limburg, blz.
130 e.v.
- 5) idem, blz. 203 e.v.
- 6) Leideritz, blz. 14 e.v.
- 7) Monumentenatlas, blz. 159
- 8) Schetsen geschiedenis Weert, blz. 147 e.v.
- 9) Venray van vroeger, blz. 64 e.v.

BIJLAGEN

- Kaart 1. Inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied
- Kaart 2. Voornaamste waterlopen ca. 1940
- Kaart 3 A. Indeling agrarische gebieden
- Kaart 3 B. Limburgs-Brabants Peelgebied
- Kaart 4. Hoofdwegen ca. 1850
- Kaart 5. Hoofdwegen ca. 1940
- Kaart 6. Spoor- en tramlijnen
- Kaart 7. Globale begrenzing bossen en woeste gronden ca. 1890
- Kaart 8. Globale begrenzing woeste gronden en bossen ca. 1960

LITERATUUROPGAVE

Atlas van Nederland, deel 13 Geologie
(Den Haag ,1985)

Dijksterhuis, R., Spoorwegtracering en stedenbouw in Nederland. Historische analyse en wisselwerking, de eerste eeuw 1840-1940 (Delft, 1984)

Hekker R.C., e.a. Dorp en stad in Limburg, Ontstaan, ontwikkeling, bescherming en herstel van historische nederzettingen (Zutphen, 1981)

Helden als gemeenschap in vroeger eeuwen. (Helden-Panningen 1974)

Jongen, J. Limburg, in : Handboek der geografie van Nederland VI (Zwolle, 1959)

Kuyper, J., Gemeente-atlas van Limburg (Maasbree, 1981)

Leideritz,, W.J.M., "De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg" in : Trams en Tramlijnen (Rotterdam. z.j.)

Limburg in Vogelvlucht (Leeuwarden, z.j.)

Limburg van Mook tot Eijsden. Jaarboeken 1980 e.v.

Limburgs Verleden, Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815, 2 delen (s.l. s.a.)

Linssen G.C.P., Verandering en verschuiving, Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden en Noord-Limburg, 1834-1914, in : Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland (Tilburg, 1969)

Maelen, Ph. van der, Dictionnaire Geographique du Limbourg, in serie : Maaslandse Monografieën (Assen, 1965)

Mertens A.J., Henkens, J. Schetsen uit de geschiedenis van het land van Weert (Weert, 1956)

Starmans, J., Inventarisatie Industriële Archeologie, Onroerende objecten (Maastricht, 1988)

Steegh, A., Monumentenatlas van Nederland, 2e druk. (Zutphen, 1985)

Streekplan Noord- en Midden-Limburg, De bodem (Maastricht, 1941)

Streekplan Noord- en Midden-Limburg, 3 delen (Maastricht, 1982)

Venray van vroeger, deel 1. Oude foto's en hun verhaal door Hub Schols. (Venlo 1979)

Win, J.Th.H. de, e.a. Kastelen in Limburg (Hoensbroek, 1975)

Woud, A. van der, Het lege land. De ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848 (Amsterdam, 1987)

TOPOGRAFISCHE KAARTEN

Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und v. Muffling 1803-1820

nrs. : 18 Weverlo
24 Deurne
25 Horst
26 Velden
31 Meijel
32 Helden
38 Heythuysen
39 Swalmen

Topografische kaarten 1: 25.000

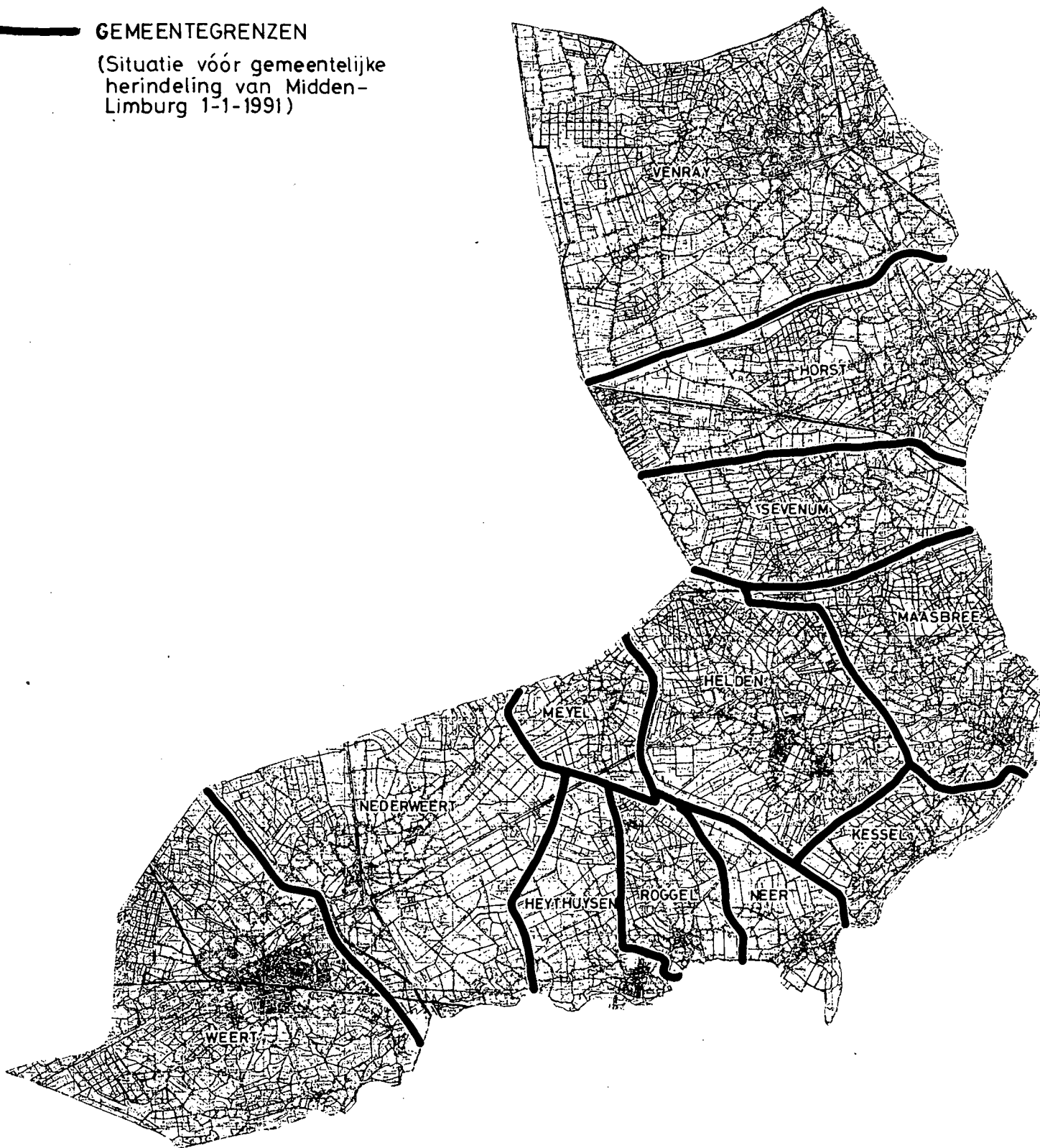
nrs. 651 Milheeze
672 Deurne
673 Meterik
674 Lottum
694 Helenaveen
710 Meijel
711 Panningen
726 Nederweert
727 Helden
728 Kessel
737 Weert
738 Baexem
744 Stramproy

KAART 1

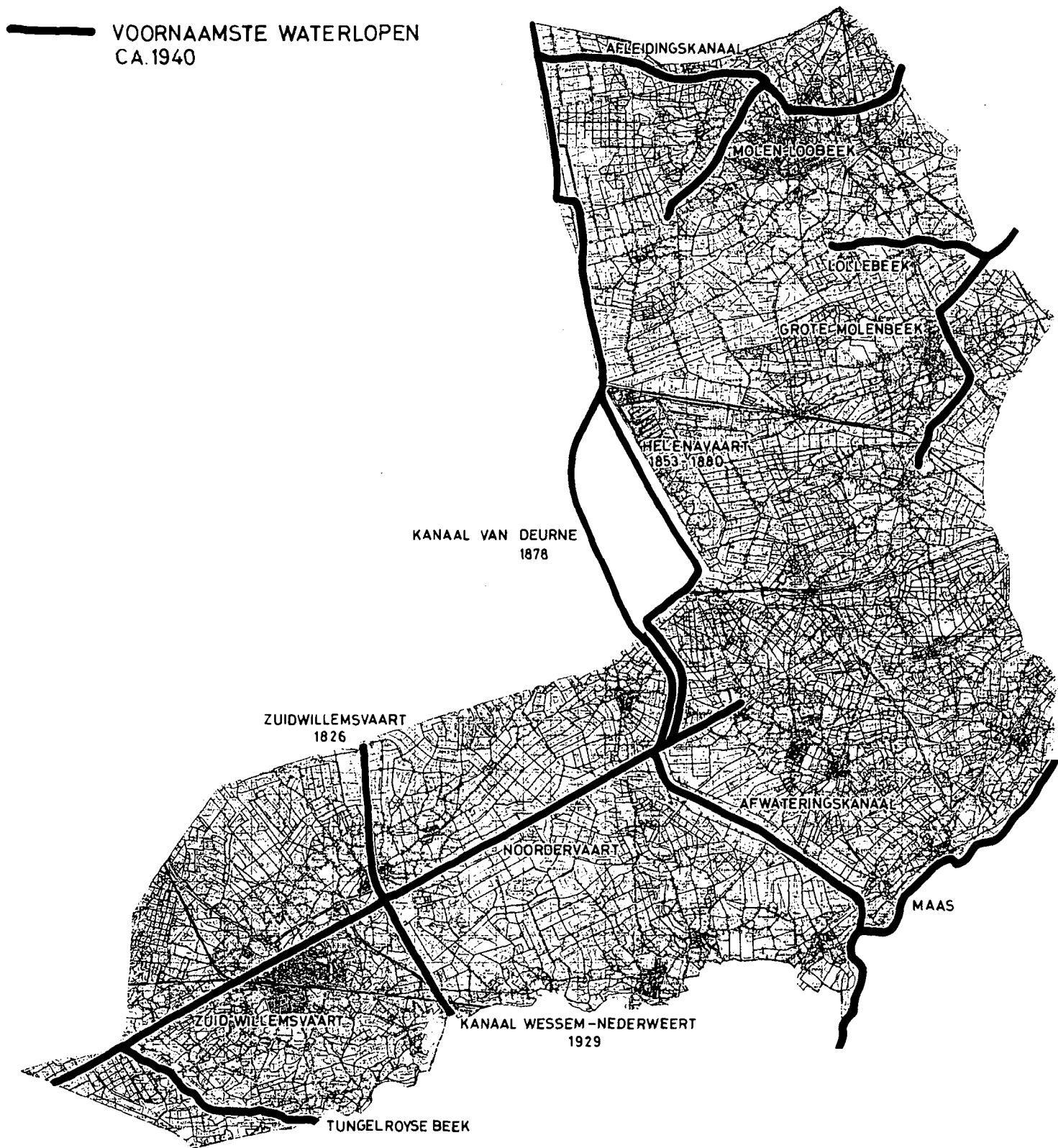
INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

 GEMEENTEGRENZEN

(Situatie vóór gemeentelijke
herindeling van Midden-
Limburg 1-1-1991)

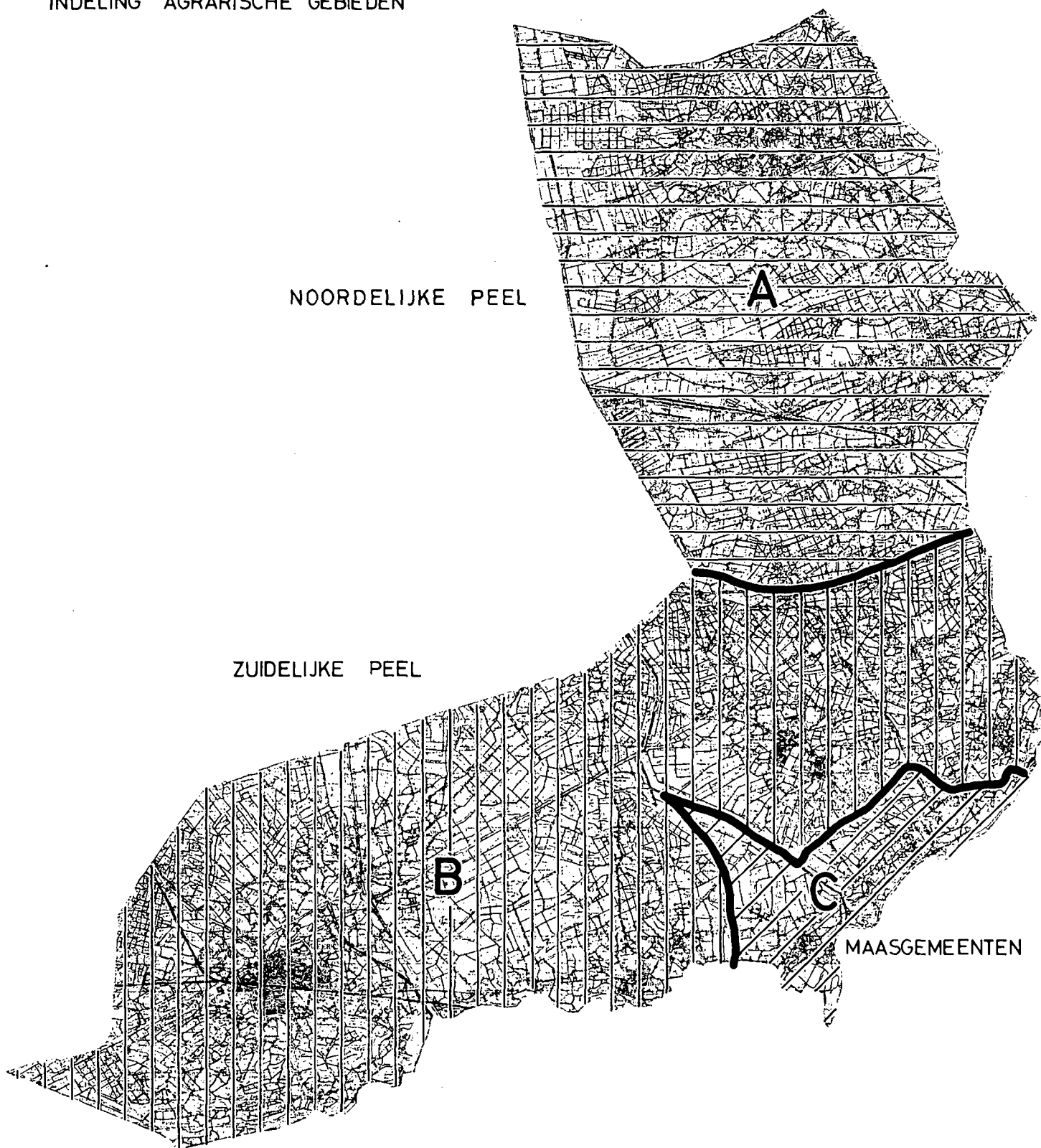
KAART 2
INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

KAART 3

INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

INDELING AGRARISCHE GEBIEDEN

KAART 4
INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

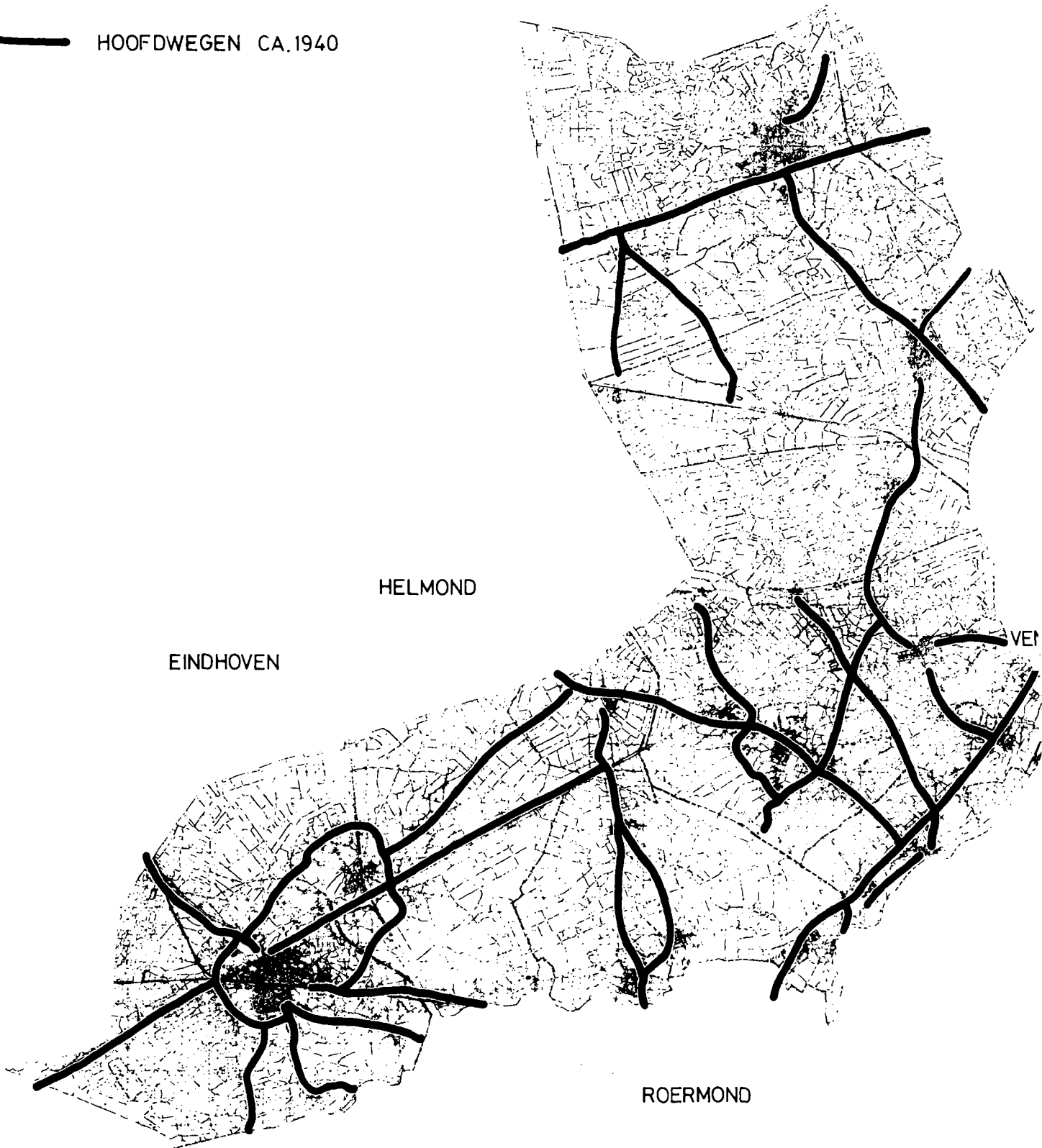
HOOFDWEGEN CA. 1850

KAART 5

INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

— HOOFDWEGEN CA.1940

KAART 6
INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

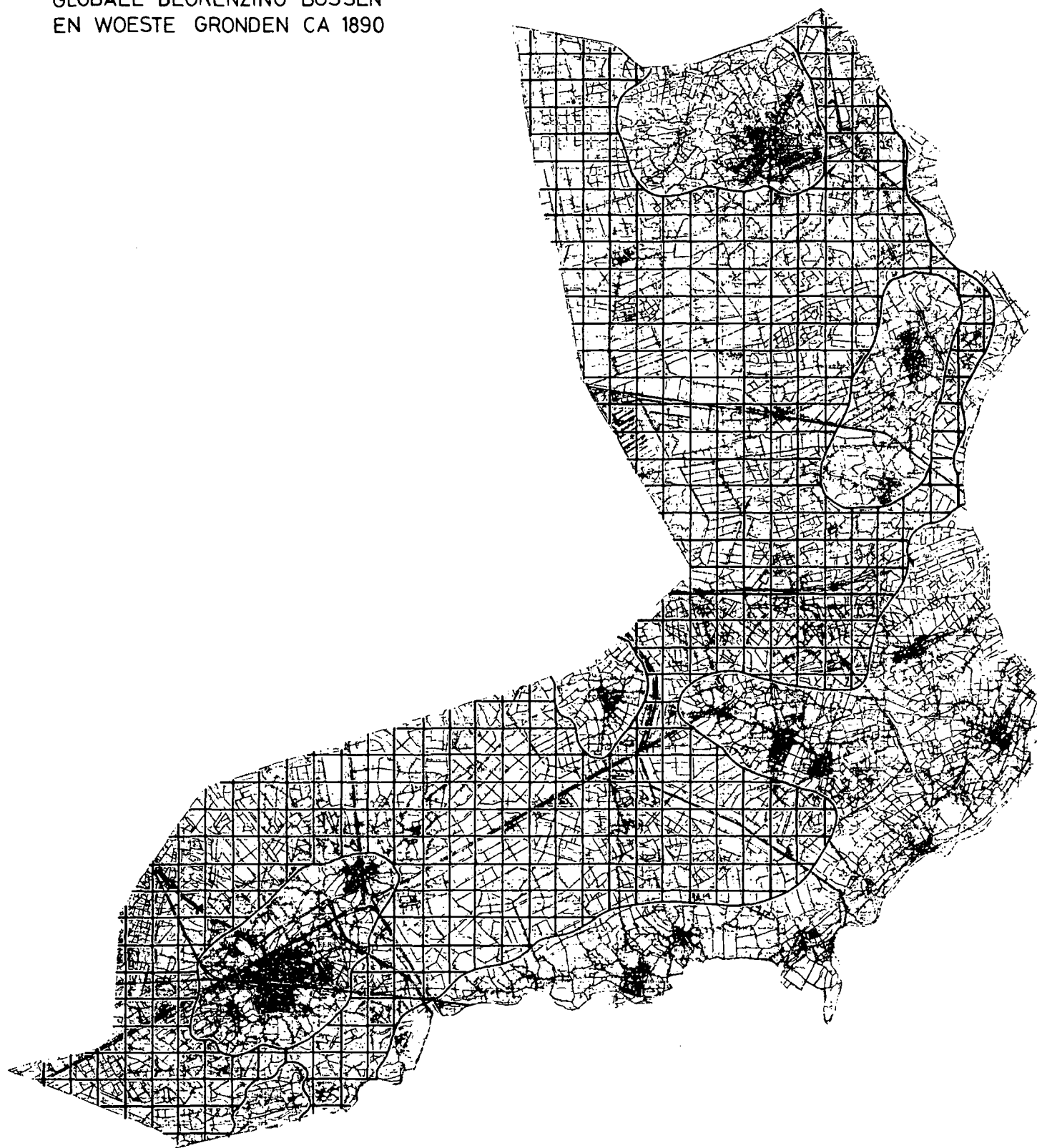
— SPOORLIJNEN
••••• TRAMLIJNEN

KAART 7

INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

GLOBALE BEGRENZING BOSSEN
EN WOESTE GRONDEN CA 1890

KAART 8
INVENTARISATIEGEBIED
LIMBURGS PEELGEBIED

GLOBALE BEGRENZING
WOESTE GRONDEN EN
BOSSEN CA.1960

